

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра психології

**ПРОГРАМА УСНОГО КОМПЛЕКСНОГО
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ
«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З МЕТОДИКОЮ
ВИКЛАДАННЯ»**

з підготовки фахівців другого (магістерського) ступеня вищої освіти
за спеціальністю 053 **Психологія**
галузі знань *05 Соціальні та поведінкові науки*
(спеціалізація **Консультативна психологія**)

Суми
Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка
2020

УДК 159.9
П 54

Схвалено на засіданні кафедри психології
(протокол № 1 від 27 серпня 2020 р.)
Рекомендовано до друку науково-методичною комісією
Інституту педагогіки і психології імені А. С. Макаренка
(протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.)

Укладачі: Кузікова С. Б. – доктор психол. наук, професор;
Вертель А. В. – кандидат філос. наук, доцент;
Дворніченко Л. Л. – кандидат філос. наук, доцент;
Єрмакова Н. О. – кандидат психол. наук, доцент;
Мотрук Т.О. – кандидат психол. наук, доцент.
Тарасова Т. Б. – кандидат психол. наук, доцент.

П54 Програма усного комплексного кваліфікаційного іспиту «Теорія і практика психології з методикою викладання» з підготовки фахівців другого (магістерського) ступеня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки (спеціалізація Консультативна психологія) / [уклад. : Кузікова С. Б., Єрмакова Н. О., Тарасова Т. Б. та ін.]. – Суми : Вид-во СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. – 86 с.

УДК 159.9

© Кузікова С. Б., Вертель А. В., Дворніченко Л. Л.,
Єрмакова Н. О., Мотрук Т.О., Тарасова Т. Б., 2020
© Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020р.)

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	5
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ВИПУСКНИКІВ НА УСНОМУ КОМПЛЕКСНОМУ КВАЛІФІКАЦІЙНОМУ ІСПИТІ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ» ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (спеціалізація Консультативна психологія)	8
РОЗДІЛ I. Методика та організація наукового дослідження	11
РОЗДІЛ II. Магістерський семінар	13
РОЗДІЛ III. Сучасні засоби психодіагностики	16
РОЗДІЛ IV. Сучасні технології психологічного консультування	20
Розділ V. Діяльність психолога в різних галузях	22
Розділ VI. Психологія роботи з сім'єю	24
Розділ VII. Психологія вищої школи.....	26
Розділ VIII. Методика викладання психології у ЗВО.....	30
Розділ IX. Теорія і технологія проектування тренінгів різного типу	36
Розділ X. Психологічна допомога у кризових ситуаціях	39
Розділ XI. Короткотривале кризове консультування.....	42
Розділ XII. Профілактика і корекція відхилень у поведінці.....	45
Розділ XIII. Вікова психокорекція.....	50
Розділ XIV. Політична психологія.....	58
Розділ XV. Психологія роботи з різними соціальними групами	62

**ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ
«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ»
ДЛЯ ВИПУСКНИКІВ-ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО)
СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМИ
НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (спеціалізацією
Консультативна психологія).....66**

**ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ДО УСНОГО КОМПЛЕКСНОГО
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З
МЕТОДИКОЮ
ВИКЛАДАННЯ».....69**

Пояснювальна записка

Необхідність реформування сучасної освіти ставить перед вищими освітніми закладами України нові завдання щодо підвищення ефективної теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців. В цьому напрямку особливе значення має підготовка майбутніх психологів, діяльність яких повинна максимально відповідати суспільним потребам і світовим стандартам. Оскільки основним критерієм ефективності роботи в галузі психології є раціональне поєднання теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці, це підсилює актуальність розвитку на високому рівні у фахівця вміння вести пошук ефективних форм і методів психодіагностичної, психопрофілактичної, психокорекційної, психоконсультативної роботи, навичок удосконалення програм, адаптації та розробки нових методик тощо.

Сучасний фахівець - психолог повинен мати системне, інтегральне професійне мислення, узагальнений критичний погляд на місце психології у системі інших наук про людину та на місце кожного психічного явища в загальній структурі психіки. Тому програма комплексного кваліфікаційного іспиту з «Теорії і практики психології з методикою викладання» за другим (магістерським) ступенем вищої освіти для випускників денної та заочної форм навчання спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки (спеціалізація: Консультативна психологія) у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С.Макаренка спрямована на виявлення рівня оволодіння системою загальних та спеціальних (предметних, фахових) компетентностей, теоретичних та практичних знань у різних галузях психологічної науки, а також – практичних вмінь, навичок комунікації, автономності і відповідальності у професійній діяльності.

Мета атестаційного кваліфікаційного екзамену – визначення базового рівня засвоєння знань випускників-магістрів. Екзамен з атестації за ступенем «магістр» спрямований на оцінку рівня оволодіння компетентностям для ефективної реалізації основних видів професійної діяльності психолога (психодіагностичної, консультативної, психопрофілактичної, психокорекційної тощо), дозволяє підтвердити сформованість теоретичної бази знань студентів та вміння застосовувати її у практико-орієнтованих ситуаціях в різних сферах життєдіяльності людини.

Досягнення мети забезпечить формування у здобувачів вищої освіти **комплексу загальних і спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання**, що визначені відповідною освітньо-професійною програмою (ОПП) «Психологія» другого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, додатковою спеціалізацією Консультативна психологія. Зокрема, здобувач вищої освіти продемонструє сформованість низки здатностей :

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні компетентності:

СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.

СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК11. Здатність реалізовувати основні принципи та напрями психологічного консультування, стратегії та методи психотерапевтичного впливу у сферах індивідуально-психологічного консультування, сімейного консультування, короткотривалого кризового консультування, групової психотерапії та психокорекції.

Програмні результати навчання:

ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПР10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

ПР11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР12. Володіти ефективними методиками консультативної діяльності з клієнтами різних соціальних груп.

Очікувані результати навчання (РН) з комплексного кваліфікаційного іспиту з психології та практики консультування

Очікувані результати навчання (РН) зі складання підсумкової атестації у формі комплексного кваліфікаційного іспиту з психології та практики консультування полягають у наступному:

РН1 Володіння теоретичними знаннями із фундаментальних дисциплін психології, здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ;

РН2 Здатність до застосування отриманих знань та навичок для вирішення конкретних задач в сфері психології, уміння обґрунтовано аналізувати і вирішувати комплексні завдання з психологічної проблематики;

РН3 Здатність до самостійного аналізу проблемних ситуацій, що виникають у процесі розв'язання комплексних завдань з психологічної проблематики;

РН4 Оволодіння методами й технологіями практичної психології з різних напрямів роботи сучасного психолога: добирати ефективні психологічні технології, робити висновки і обґрунтовувати власні пропозиції щодо діагностування, психопрофілактики і психокорекції психологічних проблем особистості та груп з метою їх ефективного розв'язання;

PH5 Здатність до активного, творчого, самостійного критичного мислення в процесі вирішення професійних завдань фахівця-психолога.

Програма державного іспиту складається із п'ятнадцяти розділів:

РОЗДІЛ I. Методика та організація наукового дослідження

РОЗДІЛ II. Магістерський семінар

РОЗДІЛ III. Сучасні засоби психодіагностики

РОЗДІЛ IV. Сучасні технології психологічного консультування

Розділ V. Діяльність психолога в різних галузях

Розділ VI. Психологія роботи з сім'єю

Розділ VII. Психологія вищої школи

Розділ VIII. Методика викладання психології у ЗВО

Розділ IX. Теорія і технологія проектування тренінгів різного типу

Розділ X. Психологічна допомога у кризових ситуаціях

Розділ XI. Короткотривале кризове консультування

Розділ XII. Профілактика і корекція відхилень у поведінці

Розділ XIII. Вікова психокорекція

Розділ XIV. Політична психологія

Розділ XV. Психологія роботи з різними соціальними групами

Над укладанням програми працював колектив викладачів кафедри практичної психології Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, зокрема розділи 1, 2, 12, 13 підготувала доктор психол. наук, професор Кузікова С. Б.; 3, 14 – к. філос. наук, доцент Вертель А. В.; 4, 5 – к. філос. наук, доцент Дворніченко Л.Л.; 6, 15 – к. психол. н., доцент Єрмакова Н. О.; розділи 7, 8, 9 – к. психол. н., доцент Тарасова Т. Б.; 10, 11 – к. психол. н., доцент Мотрук Т. О.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ВИПУСКНИКІВ НА УСНОМУ КОМПЛЕКСНОМУ КВАЛІФІКАЦІЙНОМУ ІСПИТІ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ» ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (спеціалізація Консультативна психологія)

Форма проведення іспиту – усна співбесіда

1. Оцінка результатів складання кваліфікаційного іспиту здійснюється за 100-бальною системою контролю знань, прийнятою в університеті, національною шкалою та за ECTS, що відображається у відповідних відомостях і протоколах роботи екзаменаційної комісії (ЕК).

Орієнтовна шкала оцінювання

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за ECTS	Визначення
90–100	Відмінно,	A	Суть питань розкрита на високому рівні, глибоке та стійке засвоєння програмного матеріалу
82–89	Добре	B	Суть питань розкрита на високому рівні, але з незначними недоліками
74–81	Добре	C	Суть питань розкрита на вищому за середній рівень
64–73	Задовільно	D	Суть питань розкрита на достатньому рівні
60–63	Задовільно	E	Відповідь задовольняє мінімальні критерії
59 –35	Незадовільно	Fx	Відповідь не задовольняє мінімальних критеріїв, грубі помилки
1-34	Незадовільно	F	Неспроможність продемонструвати володіння основним навчальним матеріалом, розв'язати практичне завдання

2. Усі екзаменаційні завдання, зазначені в екзаменаційному білеті з комплексного кваліфікаційного іспиту з теорії і практики психології з

методикою викладання, є рівно-значними за їх внеском до загальної оцінки за іспит. Підсумкова оцінка комплексного кваліфікаційного іспиту є середньою оцінкою за кожну складову екзаменаційного завдання.

3. Критерії оцінювання знань по кожному з екзаменаційних питань комплексного кваліфікаційного іспиту, визначені кафедрою психології (Протокол № 2 від 13.09.2019):

1) **Оцінка 90 – 100 балів** («відмінно», А) виставляється випускнику за:

- глибоке та стійке засвоєння програмного матеріалу;
- логічний, послідовний виклад питання з опорою на різноманітні джерела, з використанням знань інших наук;
- здатність самостійно критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
- спроможність пов'язувати у відповіді теорію з практикою;
- демонстрацію обізнаності з монографічною літературою та періодичними джерелами (фахові журнали);
- правильне й повне визначення понятійного апарату;
- вичерпні відповіді на додаткові запитання.

2) **Оцінка 89 - 82 бали** («добре», В) виставляється випускнику за:

- ґрунтовне знання програмного матеріалу, аргументований виклад різних підходів до певної проблеми, але з допущенням незначних неточностей під час відповіді на питання;
- логічний, послідовний виклад питання з опорою на різноманітні джерела, з використанням знань інших наук;
- розвинену здатність самостійно критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
- правильне застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних питань і завдань;
- вірні, але не достатньо повні або аргументовані відповіді на додаткові питання.

3) **Оцінка 81-74 бали** («добре», С) виставляється випускнику за:

- знання програмного матеріалу, аргументований виклад основних підходів до певної проблеми, але з допущенням неточностей та незначних помилок під час відповіді на питання;
- опору переважно на обов'язкову літературу;
- правильне застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних питань і завдань;
- здатність критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
- в цілому вірне, але іноді неповне або неточне визначення понятійного апарату;

- не достатньо вичерпні, але вірні відповіді на переважну частину додаткових питань.

4) **Оцінка 73 - 64 бали** («задовільно», D) виставляється випускнику за:

- володіння основним матеріалом з висвітленням одного з можливих підходів до роз'язання проблеми та виявленням певних утруднень і неточностей у його викладі;
- недостатньо правильне формулювання основних понять;
- суттєві помилки при відповідях на додаткові запитання;
- спроможність пов'язувати у відповіді теорію з практикою;
- виконання практичних завдань із певними утрудненнями та помилками.

5) **Оцінка 63-60 балів** («задовільно», E) виставляється випускнику за:

- посереднє володіння основним програмовим матеріалом;
- відсутність системи, наявність утруднень і неточностей, порушення логічних зв'язків під час викладу основного матеріалу;
- недостатньо правильне формулювання основних понять;
- суттєві помилки при відповідях на додаткові запитання;
- виконання практичних завдань із певними утрудненнями та помилками.
- демонстрацію посереднього рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.

6) **Оцінка 59 -35 балів** («незадовільно», Fx) виставляється випускнику за:

- неправильне формулювання основних понять;
- грубі помилки, неправильні відповіді на більшу частину додаткових запитань;
- виконання практичних завдань із значними утрудненнями та суттєвими помилками;
- демонстрацію низького рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.

7) **Оцінка 34 -1 бал** («незадовільно», F) виставляється випускнику за:

- неспроможність продемонструвати володіння основним навчальним матеріалом і висвітлити хоча б один з можливих підходів до розв'язання запропонованої проблеми;
- неспроможність виконання практичних завдань;
- демонстрація дуже низького рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.

4. Повторне складання (перескладання) кваліфікаційного іспиту з метою підвищення оцінки не дозволяється.

Розділ I

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 1. Вибір напрямку наукового дослідження та етапи НДР.

Поняття наукової проблеми. Поняття теми дослідження та методика її формулювання. Визначення предмета та об'єкта дослідження. Мета і завдання дослідження. Методи наукових досліджень. Конкретні наукові методи психологічних досліджень. Проблема об'єктивності дослідницьких методів в психології. Порядок здійснення наукового дослідження. Етапи наукового дослідження. Поняття, функції та структура програми дослідження. Методичний розділ програми. Ефективність наукового дослідження.

Тема 2. Основи теоретичних та експериментальних досліджень.

Сутність, мета, завдання та етапи теоретичних досліджень. Методи теоретичних досліджень. Використання математичних методів у дослідженнях. Сутність, мета, функції наукового експерименту. Класифікація експериментів. Методичне забезпечення експериментальних досліджень. Робоче місце експериментатора та організація експерименту. Валідність в організації наукового психологічного дослідження і його результатів. Формування вибіркової сукупності. Підготовка даних та методика обробки інформації.

Тема 3. Наукова організація дослідного процесу. Особистість вченого.

Організація та психологія наукової творчості. Особливості творчої праці. Роль особистості вченого в науці. Особливості розумової праці. Етика та праксеологія науки. Проблема гармонії істини, добра та краси у творчості вченого. Свобода наукового пошуку та соціальна відповідальність науковця.

Тема 4. Пошук, накопичення та обробка наукової інформації.

Загальна характеристика інформації. Роль інформації у наукових дослідженнях. Види джерел інформації. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Класифікація, структура та призначення наукових документів. Пошук необхідної інформації. Принципи збору інформаційного матеріалу. Порядок обробки та групування матеріалу.

Тема 5. Виклад та обґрунтування наукових результатів.

Обробка результатів наукових досліджень. Прийоми викладення матеріалів наукового дослідження. Правила та загальні вимоги до оформлення наукових робіт. Мова та стиль наукової роботи. Підготовка публікацій, рефератів, доповідей.

Тема 6. Основні вимоги до наукових робіт.

Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження. Сутність магістерської роботи, її структура. Вимоги до магістерської роботи. Технологія підготовки магістерської роботи. Оформлення і захист магістерської роботи.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ”

Основна література:

1. Важинський С. Е. Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навчальний посібник – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
2. Грищенко У. М., Грищенко О. А., Борисенко В. А. Основи наукових досліджень: Навч. пос. – К., 2001. – 346 с.
3. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : Навч. посіб. /В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: ВД "Професіонал", 2004. - 216 с.
4. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. – 240 с.
5. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 6-те вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2008. – 310 с.

Додаткова література:

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи: навч. посіб. для студ. та викл. ЗВО / Київ. держ. лінгв. ун-т. – К.: Форум, 2000. – 270с.
2. Бобилєв В. П., Іванов І. І., Проїдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник – Дніпропетровськ: Системні технології, 2008. – 264с.
3. Бобилєв В. П., Іванов І. І., Проїдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник – Дніпропетровськ: Системні технології, 2008. – 264с.
4. Гоберман В. А., Гоберман Л. А. Технология научных исследований – методы, модели, оценки: учеб. пос.- М: Моск. гос. ун-т леса, 2001. – 390с.
5. Кислий В. М. Організація наукових досліджень : навчальний посібник / В. М. Кислий. – Суми : Університетська книга, 2011. – 224 с.
6. Краевский В. В. Методология научного исследования. – СПб.: СПбГУП, 2001. – 148с.
7. Лудченко А. А., Лудченко Я. А., Прима Т. А. Основы научных исследований: Учеб. пособие/ Под ред. А. А. Лудченко. – К.: О-во «Знання», КОО, 2000. – 114 с.
8. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. пос. – К., 2003. – 116 с.
9. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень. – К., 2000. – 208 с.
10. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.

Розділ II

МАГІСТЕРСЬКИЙ СЕМІНАР

Тема 1. Методологія проведення психологічних досліджень.

Методологічна ситуація в сучасній психології. Відношення психологічної науки і практики як методологічна проблема. Професійне методологування як спосіб подолання кризи психології. Свідомість як передумова психологічного пізнання і професійного методологування. Методологування як засіб розуміння смислу. Епістемна організація психологічного пізнання.

Тема 2. Загальні принципи та характеристики магістерського дослідження.

Загальні правила підготовки магістерської дисертації. Мотивація та логіка магістерського дослідження. Структура і характеристика магістерського дослідження.

Тема 3. Організація самостійної наукової роботи.

Самостійна наукова робота студентів. Підготовка до виступу. Підготовка і написання наукової доповіді. Підготовка до участі у науковій дискусії, полеміці. Підготовка і написання наукової статті.

Тема 4. Основи наукового мовлення.

Поняття про науковий стиль. Особливості наукового стилю. Жанрові особливості наукового стилю. Основні вимоги до мови наукового звіту.

Тема 5. Використання іноземної мови в науковій діяльності.

Особливості наукового стилю англійської мови. Анотування наукового тексту іноземною мовою. Етикетні мовленнєві стереотипи в американському науково-академічному дискурсі.

Тема 6. Композиційно-змістовий аналіз наукового джерела. Аналітичне опрацювання інформації.

Узагальнення та “згортання” інформації наукового джерела до рівня плану. Конспектування друкованого джерела наукової інформації. Конспектування наукової інформації, що сприймається на слух. Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Анотування наукового джерела. Реферування та рецензування наукового джерела.

Тема 7. Основи наукового проектування

Ключові визначення наукового проектування. Науково-педагогічна сутність проектування. Функції і види наукового проектування. Рівні проектування. Основоположні принципи проектної діяльності. Проектна діяльність у системі підвищення професійної культури. Мережні проекти.

Тема 8. Організація наукових заходів.

Поняття про наукові заходи. Різновиди наукових заходів. Організація наукової конференції.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „МАГІСТЕРСЬКИЙ СЕМІНАР”

Основна література:

1. Галян І. М. Магістерський семінар : методичні рекомендації [до вивчення навчальної дисципліни студентами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 8.03010201 Психологія та 8.03010301 «Практична психологія»] / укладач : Галян І. М. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького Державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – 58 с.
2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
3. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження / Українська академія державного управління при Президентові України.- К.: Вид-во УАДУ, 2000.- 338с.
4. Фурман А. В. Ідея і зміст професійного методологування / А. В. Фурман. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 378 с.
5. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.

Додаткова література:

1. Женченко М. І. Оформлення публікацій у наукових журналах і збірниках: вимоги стандартів та видавничі реалії (на прикладі наукових видань НАН України) [Електронний ресурс] / М. І. Женченко. – 2011. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2011_05/20_Zhenchenko.pdf.
2. Жюль К. К. Методы научного познания и логика. – К., 2001. – 159 с.
3. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
4. Михельсон Т. Н., Успенская Н. В. Как писать по-английски научные статьи, рефераты, рецензии. – Санкт-Петербург: Специальн.литература, 1995. – 168с.
5. Основи наукового мовлення / уклад. : О. А. Бобер, С. А. Бронікова, Т. Д. Єгорова та ін. ; за ред. І. М. Плотницької, Р. І. Ленди. – К. : НАДУ, 2012. – 48 с.
6. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. Т234 посіб. / В. О. Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друку», 2009. – 288 с.

7. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посіб. / В. О. Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
8. Фурман А. Рівні та критерії методологування у професійному здійсненні науково-дослідної діяльності [Текст] / А. Фурман // Вітакультурний млин. – 2005. – С. 5–13.
9. Частник С. В. Написання анотацій та резюме англійською мовою : навчально- методичні матеріали до циклу практичних занять з курсу іноземної мови для аспірантів та пошукувачів [Електронний ресурс] / С. В. Частник, О. С. Частник ; Харк. держ. акад. культури. – 2015. – Режим доступу: http://www.ic.ac.kharkov.ua/Facs_Kaf/nmm_engl_15.pdf
10. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня: Методичні поради / Автор-упорядник Л. А. Пономаренко – К.: Редакція „Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України”, 1999. – 80 с.

РОЗДІЛ III

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ

Тема 1. Стан сучасної психодіагностики.

Причини системної кризи вітчизняної та зарубіжної психодіагностики. Професійні вітчизняні методики розроблені у відповідності з міжнародними вимогами APA, EFPA, BPS. Психодіагностична та психометрична культура сучасних психологів-користувачів. Взаємодія вітчизняної психодіагностики та зарубіжної тестології.

Тема 2. Сучасні методи дослідження психічних станів.

Психічні стани людини як предмет емпіричного дослідження у сучасній психології. Сучасні методи дослідження психічних станів. Психологічні методи оцінки психічних станів. Методики суб'єктивної оцінки психічних станів. Комплексні методи оцінки психічних станів.

Дослідження психічних станів особистості в особливих та екстремальних умовах і деяких конкретних видах діяльності. Вивчення психічних станів військових та правоохоронців. Шкала депресії А. Т. Бека. Опитувальник «Міра хронічної втоми» О. Б. Леонова. Симптоматичний опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» О. Волкова. Шкала самооцінки депресії У. Цунга. Методика комплексного психофізіологічного дослідження працездатності (В. П. Дядичкін). Багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) «Адаптивність-200». Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану О. М. Кокуна. Диференціальна діагностика депресивних станів В. А. Жмурова. Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР. Первинний скринінг посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Опитувальник травматичного стресу І. О. Котєнєва.

Вивчення психічних станів спортсменів. Шкала оцінки актуального психічного стану (В. Ф. Сопов). Методика самооцінки станів спортсмена «Термометр» Ю. Я. Кисельова. Методика «Рельєф психічного стану» А. О. Прохорова. Самооцінка передстартового стану (І. П. Волков). Модифікована шкала особистісної змагальної тривожності (СТ) Р. Мартенса (Ю. Л. Ханін). Методика диференціальної діагностики депресивних станів (адаптація Т. І. Балашової). Симптоматичний опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» А. Волков, Н. Водоп'янова.

Вивчення психічних станів учнів та студентів у ситуаціях екзаменаційного стресу. Методика вивчення структури емоційних переживань суб'єкта, що переживає екзаменаційний стрес М. А. Кузнєцова. Опитувальник «Орієнтація на дію або стан» Ю. Куля (в адаптації І. А. Васильєва, С. А. Шапкіна, О. В. Мітіної, Д. О. Леонтєва. Методика діагностики атрибутивного стилю особистості (СТОУН-В) Т. О. Гордєєвої, Є. М. Осіна, В. Ю. Шевяхової. Методика діагностики стрес-факторів навчальної діяльності М. А. Кузнєцова. Методика «Опитувальник академічної саморегуляції»

Р. М. Райана і Д. Р. Коннелла. Методика дослідження загальної толерантності до невизначеності Д. Маклейна.

Тема 3. Сучасні методи діагностики психічних процесів.

Труднощі в психодіагностиці психічних процесів.

Сучасні діагностичні засоби вивчення пізнавальних процесів. Методика «Реєстр стилю інформаційного засвоєння» (А. Р. Грегос) для виявлення провідних моделей збору інформації. Опитувальник стилів діяльності (Learning Styles Questionnaire, LSQ) П. Хоні, А. Мемфорд (1992) в адаптації А. Ішкова, Н. Мілорадової. Методика на визначення рівня особистісних досягнень (В. Вандерлік). Тест інтелектуального потенціалу (П. Ржичан) в адаптації Л. І. Вассермана (2008). Методика «Структура інтелекту за Н. Gardner (1993). Опитувальник метакогнітивної включеності в діяльність (Г. Шроу, Р. Деннісон) (Metacognitive Awareness Inventory - MAI) (G. Schraw, R.S. Dennison) (адаптація А.В. Карпова). Шкала самооцінки метакогнітивної поведінки (ЛаКоста в адаптації А. В. Карпова (1998)). Методика «Метакогнітивні властивості особистості» (Д. Еверсон). Методика «Самооцінка метакогнітивних знань і метакогнітивної активності» (Ю. В. Скворцов, М. М. Кашапов).

Методика визначення провідної перцептивної модальності (С. Єфремцев) для визначення провідної репрезентативної системи. Опитувальник «Сенсорні переваги» (Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицкис). «Шкала усвідомленості і уваги» (MAAS / Mindful Attention Awareness Scale), (К. W. Brown, R. M. Ryan (2003)). Семантичний диференціал часу (Л. І. Вассерман, Е. А. Трифонова, К. Р. Червінська).

«Аризонський опитувальник когнітивних порушень для родичів» (2012).

Сучасні діагностичні засоби вивчення емоційно-вольових процесів. Діагностика вольового самоконтролю. Дослідження вольової саморегуляції за А. Зверьковим, Е. Ейдманом. Методика «Здібність до самоуправління» (тест ЗСУ) (Н. М. Пейсахов). Шкала диференційних емоцій (адаптація О. Леонової, М. Капіци (2003). Тест *FMST(The Facial Meaning Sensitive Test)* (Г. Дейл (G. Dale) 1992) для визначення здібності до розпізнавання емоцій за лицьовою експресією.

Тема 4. Сучасна діагностика особистості та особистісних властивостей.

Діагностика психологічних особливостей особистості: сучасний стан. Сучасні засоби діагностики особистості. Методика визначення типу особистості Олдхема-Морріса. Психодіагностична методика визначення індивідуальної міри рефлексивності А. В. Карпова. Біографічний опитувальник (BIV - Biographisches Inventar zur Diagnose von Verhaltenstorungen) (Bottscher, Jager, Lischer). Шкала екзистенції (Existenz-Skala, ESK) (Christine Orgler). Багатовимірна шкала перфекціонізму (Multidimensional Perfectionism Scale, MPS) (P. L. Hewitt, G. L. Flett в адаптації І. І. Грачової). Опитувальник рівня співпереживання (Empathy Quotient, EQ) (Simon Baron-Cohen, Sally Wheelwright

в адаптації В. Косоногової). Діагностика комунікативних-характерологічних особливостей особистості (Л. І. Уманський, І. А. Френкель, А. Н. Лутошкін, А. С. Чернишов та ін.) Опитувальник особистісної орієнтації Ліо (в адаптації А. А. Рукавішнікової). Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості – ДХСО С. Б. Кузікової. Шкала макіавеллізму особистості (Machiavellianism Test, MACH-IV) (в адаптації В. В. Знакова). Модифікований опитувальник діагностики самоактуалізації особистості САМОАЛ Н. Ф. Каліної. Контентні шкали Уїгінса. Опитувальник «Діагностика рівня морально-етичної відповідальності особистості» (І. Г. Тимошук). Новий опитувальник толерантності до невизначеності Т. В. Корнілової. Перспективи розвитку психодіагностики особистості.

Тема 5. Сучасні засоби психодіагностики в клінічній практиці.

Сутність клінічного діагнозу. Перелік пунктів оцінки поведінки і ставлення (Саттлер). Структуроване інтерв'ю для шкали оцінки тривоги Гамільтона (SIGN-A). Клінічна шкала оцінки патологічного потягу до алкоголю В. Б. Альтшулера. Тест Такера на виявлення ігрової адикції. Опитувальник Кімберлі Янг на Інтернет адикцію. Опитувальник адикція відносин (болтоголізм). Спектр TV-адикції Р. Кауфмана. Тест Карнеса на виявлення сексуальної адикції. Методика діагностики рівня невротизації (РН). Методика визначення домінуючого стану (Л. В. Кулікова). Опитувальник діагностики психофізіологічної дезадаптації О. Н. Родіної. Опитувальник «Ставлення до здоров'я» (Р. А. Березовська). Спектр TV-адикції (Р. Кауфман). Методика експрес-діагностики та профілактики суїцидальної ризику "Сигнал" (М. В. Зотов і В. М. Петрукович).

Тема 6. Сучасні комп'ютерні системи психологічної діагностики.

Класифікація комп'ютерних систем психологічної діагностики. Одномірні та багатомірні комп'ютерні системи («Психологічний портрет», «КАРАРСИС»). Відкриті системи. Системи-оболонки: СМОЛ-експерт, АППК, ТЕСТАН, НОРТ, СТАТУС, ПРОФЕСОР.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „СУЧАСНІ ЗАСОБИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ”

Основна література:

1. Анастази А. Психологическое тестирование / А. Анастази, С. Урбина – СПб.: Питер, 2007.
2. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов – СПб.: Питер, 2001. – 528 с.
3. Современные методы психологической диагностики : практикум / О. В. Филатова, Н. Ю. Литвинова, Е. А. Винарчик ; Владим. гос. ун-т. – Владимир : Изд-во Владим. гос. ун-та, 2011. – 296 с.
4. Червинская К. Р. Компьютерная психодиагностика / К. Р. Червинская – СПб.,: Речь, 2003. – 336с.

5. Шмелев А. Г. Психодиагностика личностных черт / А. Г. Шмелев – СПб.: Речь, 2002. – 480 с.

Додаткова література:

1. Батурич Н. А. Современная психодиагностика в России / Н. А. Батурич // Вестник ЮУрГУ, 2008. – №2. – С.4-9.
2. Гуревич К. Проблемы развития современной психологической диагностики / К. Гуревич, Е. Горбачева. // Вопросы психологии. – 2006. – № 5. – С. 14-23.
3. Дружинин В. Н. Когнитивные способности. Структура, диагностика, развитие / В. Н. Дружинин. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 224 с.
4. Красновський В. Дослідження психічних станів: історія і сучасність / В. Красновський // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 12. – С. 24-27.
5. Курганский Н. А. Подходы к психометрике психических состояний / Н. А. Курганский // Вестник ЮУрГУ, 2008. – №1. – С.73-77.
6. Романова Е. С. Психодиагностика / Е. С. Романова. – СПб.: Питер, 2006. – 400 с.
7. Туз Л. Г. Інтерпретація у практичній діяльності психолога / Л. Г. Туз // Психологічний інструментарій. – 2011. – № 12. – 120 с.
8. Фурман А. Психологічна діагностика як теорія і практика, наука і мистецтво / А. Фурман // Психолог. – 2006. – № 44. – С. 4-10.
9. Шевандрин Н. И. Основы психологической диагностики: в 3 ч. : учеб. для студ. вузов. Ч. 1 / Н. И. Шевандрин. – М. : Владос, 2003. – 288 с.
10. Ярошевская С. В. Психологическая диагностика и ИНТЕРНЕТ: современное состояние / С. В. Ярошевская // Психологическая диагностика. – 2012. – № 1. – С. 120-130.

Розділ IV

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Тема 1. Активне слухання як основа консультативної взаємодії.

Поняття слухання та його роль в ефективній взаємодії. Використання технології слухання в консультуванні. Аналіз понять активне слухання, уважне слухання, емпатійне слухання. Мета активного слухання. Визначення та основна характеристика навичок активного слухання: заохочення, уточнення, переповідання (парафраз), підсумовування (резюмування).

Тема 2. Конфронтація як технологія консультування.

Поняття конфронтації як технології консультування. Особливості використання техніки конфронтації. Структура техніки. Обмеження у використанні конфронтації. Основні правила використання техніки конфронтації. Емпатична конфронтація.

Тема 3. Коуч-технологія короткотривалого консультування.

Поняття та можливості коуч-технології короткотривалого консультування. Основні етапи: скарга, бажання, запит, варіанти рішень, вибір, намір, дія, результат. Особливості роботи психолога на кожному етапі. Питання як інструмент роботи у коуч-технології короткотривалого консультування.

Тема 4. Робота психолога з мотиваційним компонентом досягнення результату. Підходи до розуміння видів мотивації у коучінгу: справжня і хибна мотивація. Планування: стратегія і тактики. Таймменеджмент. Техніки посилення мотивації.

Тема 5. Технології роботи психолога в Позитивній психології та психотерапії Н.Пезешкіана. Принцип надії: консультування у руслі позитивного підходу. Технологія позитивної реінтерпретації, крос-культурний підхід, метод метафори. Особливості їх використання у консультуванні.

Тема 6. Принцип балансу в позитивній психології: змістовне консультування. Симптоматичний рівень роботи з проблемою клієнта. Макро та мікро-події, балансна модель за Н. Пезешкіаном, актуальний конфлікт. Актуальні здібності. Диференційно-аналітичний опитувальник в роботі психолога-консультанта.

Тема 7. Технологія консультування в руслі п'ятикрокової моделі. Метод самодопомоги. Спостереження та дистанціювання від проблеми як технологія консультування. Стадія інвентаризації: активізація змістовного консультування. Ситуативне підбадьорення, його значення в процесі

консультування. Стадія вербалізації – побудова конструктивного обговорення проблеми. Стадія розширення цілей.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ”

Основна література:

1. Айві А. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта / Алан А. Айві / Пер. з англ. – К.: Сфера, 1998. – 324с.
2. Бурнард Ф. Тренінг навчових консультування. / Ф. Бурнард – СПб.: Питер, 2002. – 256 с.
3. Васьківська С. П. Технологія консультування. / С. П. Васьківська. – К.: Главник, 2005 – 96 с. – (серія «Психол. інструментарій»)
4. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Ролло Мэй [пер.с.англ Т. К. Кругловой.] – М.: Независимая фирма «Класс», 2002. – 210 с.
5. Психотерапевтическое консультирование / укл. В. И. Карикаш, Ю.Е. Кравченко. – Черкасы.: Украинский институт позитивной кросс-культурной психотерапии и менеджмента, 2009. – 64с.

Додаткова література:

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас [пер. с лит.] – М.: Академический проект, 2000, - 240 с.
2. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Ролло Мэй [пер.с.англ Т. К. Кругловой.] – М.: Независимая фирма «Класс», 2002. – 210 с.
3. Психологическая помощь и консультирование в практической психологии / под ред. д-ра психол. наук, проф. М. К. Тутушкиной. – Санкт-Петербург.: “Дидактика Плюс”, 1999. – 348 с.

Розділ V

ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ

Тема 1. Теоретичні і методологічні проблеми психології реклами.

Рекламна діяльність – явище економіки, психології та культури. Системний підхід і рекламна діяльністю. Соціальна орієнтованість людини як психологічний фактор рекламної діяльності. Реклама як комунікація. Людина як суб'єкт рекламних комунікацій.

Тема 2. Реклама як засіб психологічного впливу.

Концепція реклами як форма психологічного впливу. Види впливів у рекламі: гіпноз, навіювання, наслідування, зараження, переконання, стереотип, імідж, механізм «ореолу», ідентифікація, технологія «25 кадру», рекламні шоу. Проблема моделювання психологічної структури рекламних впливів. Етичні проблеми психологічних впливів у рекламі.

Тема 3. Психічні процеси у рекламі.

Проблема дослідження психічних процесів людини у рекламі. Психічні процеси та психологічні впливи. Відчуття. Сприймання. Пам'ять. Мислення. Уява. Увага. Емоції. Психічні процеси в умовах рекламних комунікацій.

Тема 4. Психологія дизайну у рекламі.

Використання шрифтів у рекламі. Психологія кольору. Використання світла в рекламі. Психологія форми у рекламі.

Тема 5. Психологія реклами.

Психологічні аспекти залучення уваги до реклами. Унікальність пропозиції. Множинність в рекламі: повторюваність і інтенсивність. Множинність у рекламі: повторюваність та інтенсивність. Динаміка, контрастність і розмір реклами. Емоційність реклами.

Тема 6. Психологія пропаганди і реклами в засобах масової інформації.

Пропаганда як вид рекламної діяльності. Мета і завдання пропаганди. Пропаганда в умовах психологічних війн. Механізми впливу пропаганди на психіку людини. Вплив психологічних стереотипів на сприймання змісту пропаганди. Пропаганда і реклама як елементи системи рекламної діяльності. Політична реклама і іміджмейкінг.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ”

Основна література:

1. Гуревич П. С. психология рекламы / П. С. Гуревич, М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005 – 285 с.
2. Лебедев-Любимов А. Н. Психология рекламы: Учеб. пособие для студ.

вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии. – СПб. : Питер, 2003. – 368 с.

3. Мозер К Психология маркетинга и рекламы / Клаус Мозер [пер.с.нем] - Х.: Изд-во Гуманитарній центр, 2004, - 380с.

4. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы / Р. И. Мокшанцев – М., Новосибирск.: Инфра-М, 2009ю – 230 с.

5. Музыкант В. Л. Теория и практика современной рекламы: Учебное пособие по базовому курсу "Паблик рилейшнз" и "Реклама". – М. : Компания "Евразийский регион", 1998. – 328с.

Додаткова література:

1. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения. Повседневное использование и злоупотребление. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 384 с.

2. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред. В. О. Васютинський. – К.: ДОК-К, 1997. – 164 с.

3. Пронина Е. Е. Психологическая экспертиза рекламы. – М.: РИП-холдинг, 2000.

4. Уэллс У., Бернет Дж., Мориарти С. Реклама: принципы и практика. – 5.издание, междунар. – СПб. и др.: из-во Питер, 2003. – 797с.

5. Федотова Л. Н. Реклама в коммуникационном процессе: Учебник. – М.: Издательский дом «Камерон», 2005. – 464 с.

6. Шуванов В. И. Психология рекламы. – Изд.3-е. – Ростов н. Дону: Феникс, 2006. – 315с.

Розділ VI

ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ

Тема 1. Сім'я як об'єкт психологічного вивчення.

Специфіка сім'ї як соціально-психологічного феномену. Класифікація сімей. Етапи розвитку сім'ї. Психологічний аналіз функцій сім'ї. Сімейні ролі і стилі. Підсистеми сім'ї. Зовнішні і внутрішні межі сім'ї. Сімейні міфи. Проблема психологічної, духовної і сексуальної сумісності шлюбних партнерів. Технології ефективного спілкування в сімейному вихованні.

Тема 2. Порушення структури і функціонування сімейної системи. Робота з дисфункціональними сім'ями.

Аналіз соціально-особистісних чинників порушень функціонування сім'ї. Основні ознаки та критерії дисфункційної і нормально функціонуючої сім'ї. Налагодження комунікаційного процесу в сім'ї. Робота із симптоматичною поведінкою в сім'ї. Подолання сімейних криз. Робота з хімічно залежними сім'ями.

Тема 3. Типові психологічні проблеми сімейного життя.

Сімейні сварки. Родинні кризи. Психологія подружньої зради. Розлучення як феномен шлюбного життя. Причини та стадії розлучення. Фази руйнації емоційних стосунків у шлюбі. Індивідуальні і соціальні наслідки розлучення. Психологічні проблеми спричинені розлученням. Психологічні особливості повторних шлюбів.

Тема 4. Сімейні конфлікти. Психосексуальні порушення в сімейному житті.

Сім'я і міжособистісні конфлікти. Аналіз причин конфліктів у шлюбі та сім'ї. Конфлікти батьків і дітей. Профілактика та технологія подолання сімейних конфліктів. Феномен підліткової конфліктності у сім'ї. Норма і девіації в сексуальній поведінці. Порушення психосексуального розвитку особистості. Любовна адикція як порушення парних стосунків.

Тема 5. Психологічна діагностика сімейно-шлюбних стосунків. Психологічне консультування і сімейна психотерапія.

Методологічні принципи та етапи дослідження шлюбно-сімейних стосунків. Діагностичний інструментарій сімейного психолога. Методи та методики дослідження особистості шлюбних партнерів, подружніх та батьківсько-дитячих стосунків, психологічного клімату сім'ї в цілому. Сімейне психологічне консультування. Психоаналітична сімейна терапія. Базована на досвіді сімейна терапія. Системна сімейна психотерапія.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ ”

Основна література:

1. Алёшина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование: практическое пособие. / Ю. Е. Алёшина. – М.: Класс, 2005. – 208 с.

2. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї. Навч. Посібник. / З. Г. Кісарчук. – К.: Главник, 2006. – 128 с.
3. Психологія сім'ї / Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. – К.: Вид-во Нац. авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
4. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний посібник / за заг. ред. О. М. Цільмак. – К.: Видавництво Ліра-К, 2020. – 266 с.
5. Цільмак О. М. Методика проведення інтерактивних практичних занять з навчальної дисципліни «Психологія сім'ї та шлюбу»: практикум. / О. М. Цільмак. – К.: Видавництво Ліра-К, 2020. – 216 с.

Додаткова література:

1. Андреева Т. В. Семейная психология: учеб. пособие. / Т. В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005. – 436с.
2. Берн Э. Секс в человеческой любви: Игры, в которые играют люди в постели.– М.: ООО «Издательство «Э», 2017. – 290 с.
3. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій. / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 96с.
6. Браун Дж., Кристинсен Т. Консультирование: Теория и практика семейной психотерапии. / Дж. Браун, Т. Кристинсен. – СПб.: Питер, 2001. – 352с.
7. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учеб. пособие /О. А. Карабанова. – М.: Гардарики, 2006. – 320 с.
4. Ключева Н. В. Психолог и семья: диагностика, консультации, тренинг. / Н. В. Ключева. – Ярославль: Академия развития, 2001 – 160с.
5. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: Навч.посіб.: У 3 кн. /З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. – К.: Главник, 2006. – 128 с.
6. Мілютіна Катерина Психологія сім'ї: Техніки раціонально-інтуїтивної психокорекції родини / Катерина Мілютіна. – К.: Главник, 2007. – 144 с.
7. Николс М., Шварц Р. Семейная терапия. Концепции и методы / Пер. с англ. О. Очкур, А. Шишко. / М. Николс, Р. Шварц. – М. Изд-во Эксмо, 2004. – 960 с.
8. Психологія сім'ї: навч. посібник / За заг. Ред. В. М. Поліщука. – Суми: Університетська книга, 2009. – 282с.
9. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб./ Р. П. Федоренко. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
10. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. В. Психология и психотерапия семьи. – 3-е изд-е. / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2002. – 656 с.

Інформаційні ресурси

<http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/PomitkinaLV.pdf>

<http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/PomitkinaLV.pdf>

<http://dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/2080/1/Np5.pdf>

<http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/281/1/konsyltyvania.pdf>

Розділ VII ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тема 1. Психологія вищої школи, її предмет, завдання та методи.

Предмет психології вищої школи як галузь психологічної науки.

Завдання психології вищої школи відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «Національної Доктрини розвитку освіти в Україні». Основні напрями реформування освіти XXI століття та проблеми сучасної психології вищої школи. Зв'язок психології вищої школи з іншими галузями психологічних знань.

Принципи психологічного дослідження: науковість, об'єктивність, поетапність. Класифікація методів збору емпіричних психологічних фактів. Методи інтерпретації одержаних даних. Етика дослідника. Поняття про методичку психологічного дослідження. Дослідницькі вміння.

Тема 2. Загальна психологічна характеристика студентського віку.

Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості (психофізіологічні особливості, протиріччя, соціальна ситуація розвитку).

Вищий навчальний заклад - один із провідних факторів соціалізації студента як фахівця. Адаптація студента до навчання у вищій школі, види адаптації, умови ефективності.

Типологічні особливості студентів, що виявляються в навчальній діяльності та поведінці.

Врахування психологічних особливостей юнацького віку при роботі зі студентами.

Тема 3. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.

Навчально-професійна діяльність як провідна в студентському віці. Формування професійної спрямованості особистості студента. Розвиток «Я-концепції» як показника особистісного зростання і професійного становлення студента. Складові та функції «Я-концепції».

Формування професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця. Розвиток творчості в студентів. Самоосвіта та самовиховання студента, їх значення в його професійному зростанні. Готовність до професійної діяльності випускника.

Тема 4. Психологія студентської групи.

Психологічні особливості студентської групи та її структура.

Рівні розвитку студентської академічної групи. Шляхи формування студентського колективу.

Соціально-психологічні явища в студентській групі та їх вплив на особистість кожного студента.

Проблема лідера та лідерства в студентській групі. Соціально-психологічний клімат у групі та його вплив на її працездатність.

Психологічні засади студентського самоврядування. Закон України "Про вищу освіту" про студентське самоврядування.

Контроль за якістю знань: контрольна робота, тести успішності.

Тема 5. Психологічні засади управління навчальним процесом у вищій школі.

Загальна характеристика навчального процесу і навчально-професійної діяльності як об'єктів управління, психологічний аналіз їх складових.

Поняття про управління в системі освіти. Опосередковане та пряме управління, їх особливості. Сутність управління навчально-професійною діяльністю студентів (соціальна нормативність навчальної цільності, свідомий характер, власна активність, творчий підхід), кваліфікаційна характеристика та професіограма.

Педагогічне управління навчальним процесом у вищій школі та його психологічний аналіз із позицій сучасних вимог. Управління професійною рефлексією. Педагогічний процес як цілеспрямована активна взаємодія викладача зі студентом.

Управління як контроль і оцінка навчальної діяльності студента.

Тема 6. Психологічний аналіз учіння студентів.

Студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності Мотиваційна спрямованість учіння студента. Формування професійна мотивів навчання. Власна пізнавальна активність студента, її спрямованість на засвоєння професійних знань, умінь і навичок. Розвиток творчого потенціалу студентів під час навчання.

Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів. Вимоги до навчання, вміння вчитися самостійно. Психологічні аспекти організації самостійної роботи студентів.

Критерії ефективності учіння. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання.

Контроль за якістю знань: контрольна робота, тести успішності.

Тема 7. Психологія виховання студентської молоді.

Єдність процесів навчання, розвитку та виховання. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою та завдання виховання студентів відповідно до пріоритетних напрямів реформування освіти в Україні. Мета та зміст виховання студентської молоді. Психологічні механізми формування якостей особистості та відповідні функції виховання. Психолого-педагогічна характеристика основних напрямів реалізації функцій виховання у вищому навчальному закладі.

Етапи становлення моральної свідомості студента. Критерії моральної вихованості людини.

Соціально-психологічні чинники і психологічні механізми формування національної самосвідомості студентів.

Тема 8. Психологія педагогічної комунікативної взаємодії викладача зі студентами.

Роль педагогічного спілкування в розв'язанні соціально-моральних завдань професійної підготовки майбутнього фахівця. Виховна позиція викладача в педагогічній комунікативній взаємодії: розуміння, визнання та прийняття студента. Активне рефлексивне слухання та «Я-повідомлення» в комунікативній взаємодії. Діалогічне спілкування, його характеристика.

Тема 9. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення.

Протиріччя та бар'єри спілкування, причини їх виникнення та мсоби регулювання. Особливості педагогічного конфлікту, стадії розвитку, поведінка конфліктуючих сторін. Психологічні передумови та шляхи вирішення педагогічного конфлікту.

Тема 10. Психологія особистості та діяльності викладача вищої школи.

Психологічна характеристика викладача вищої школи як особистості. Характеристика самосвідомості (рефлексивності) викладача, аналіз його професійної компетентності та майстерності. Вплив «Я-концепції» викладача на його науково-педагогічну діяльність. Науково-педагогічна творчість, її особливості. Умови імпровізації в науково-педагогічній діяльності. Культура педагогічного мислення.

Характеристика педагогічних здібностей. Особливості діяльності викладача при різних стилях взаємодії. Типологія викладачів.

Педагогічна етика. Вимоги студентів до викладача.

Шляхи формування педагогічної майстерності й підвищення рівня професіоналізму викладача вищої школи.

Контроль за якістю знань: контрольна робота, тести успішності.

**ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ
„ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ”**

Основна література:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. -416с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы. / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович –Минск Харвест, 2006. – 416с.
4. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко К.,

–ТОВ "Філ-студія",2006 –320 с.

5. Скрипченко О. В. Психолого-педагогічні основи навчання : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, О. С. Падалка, Л. О. Скрипченко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Укр. Центр духовної культури, 2005. – 710.

Додаткова література:

1. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота – 2002 № 5, № 6.

2. Потовій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів / Я. І. Потовій // Практична психологія та соціальна робота – 2002 №2 с. 13 – 19

3. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий [Текст] : в 2 т. / Г. К. Селевко – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.Т. 2. – 816 с.

4. Хазратова Н. В. Тренінг адаптації першокурсників до умов навчання у вищому закладі освіти (включення до соціально-психологічного простору організації). / Н. В. Хазратова //Практична психологія та соціальна робота – 2000, № 5 с 27-32.

5. Чепелева Н. В. Психологічна служба у вищих закладах освіти / Н. В. Чепелева, Н. І. Повякель// Практична психологія та соціальна робота – 2001 №6 с. 2-5.

6. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – М.-С.-Пб., 1994. – 140 с.

Розділ VIII

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ЗВО

Тема 1. Психологія як наукова галузь, практична діяльність та навчальна дисципліна в сучасних суспільних процесах.

Сучасні суспільні процеси та людина в них. Глобальні проблеми, що мають особистісне, психологічне підґрунтя.

Роль психології в сучасному світі. Теоретична і практична психологія. Галузі сучасної психології. Вплив психології на розвиток людини як особистості, суб'єкта навчання та професійної діяльності.

Значення психологічної складової в освітньому просторі сучасного суспільства. Залежність продуктивності навчально-виховного процесу в освітньому закладі від психологічних чинників.

Сутність і види психологічної культури особистості. Формування психологічної культури особистості в процесі соціалізації. Сутність, компоненти та рівні психологічної культури особистості.

Стисла характеристика цілей і змісту навчання психології на різних освітніх рівнях. Загальноосвітня школа. Вища школа. Післядипломна освіта.

Тема 2. Історія та сучасні тенденції перебудови навчання психології у вищих навчальних закладах.

Доуніверситетський етап розвитку вищої школи. Виникнення університетів. Вплив релігії, церкви та духовенства на викладання в університетах. Українські університети: Києво-Могилянська та Острозька академії, перший світський університет в Батуріні.

Розвиток вищої школи України у процесі становлення освітньої системи Російської імперії. Формування системи освітніх установ.

Реформи в освіті (1804 р.) і відкриття Харківського університету (1805 р.). Створення Київського Імператорського Університету Св. Володимира (1833 р.) та відкриття при ньому Педагогічного інституту (1834 р.). Прийняття загально-університетського статуту (1835 р.). Визначні педагоги, просвітники, суспільні діячі: К. Д. Ушинський, Н. І. Лобачевський, М. І. Пирогов. Діяльність О. М. Новицького. Діяльність П. Д. Юркевича.

Університетські статuti 1863 р. та 1884 р. Видатні науковці, що викладали філософію та психологію наприкінці ХІХ та на початку ХХ ст.

Розвиток експериментальної і прикладної психології на початку ХХ ст. Діяльність Г. І. Челпанова.

Розвиток психології та психологічної освіти після 1917 р. Реформування вищої школи. Діяльність К.М. Корнілова. Створення (1920 р.) Вищого інституту народної освіти ім. М. Драгоманова (з 1926 р. – Київський інститут народної освіти).

Припинення (1931 р.) та відновлення (з 1934 р.) наукових досліджень з психології та її викладання. Поновлення роботи Київського університету.

Підготовка науково-педагогічних кадрів під час Другої Світової війни.

Зростання авторитету психолого-педагогічних наук у повоєнний період. Відкриття психологічного відділення та кафедри психології на філософському факультеті Київського університету. Підручники з психології за редакцією Г. С. Костюка Відкриття кафедри психології на біологічному факультеті Харківського університету (1963 р.).

Введення спеціальності "психологія" на філософському відділенні історико-філософського факультету Київського університету (1971 р.). Діяльність В.О. Роменця. Утворення в Харківському університеті відділення психології (1972 р.).

Розширення психологічної освіти у 80–90-х роках. Створення факультету соціології та психології в Київському національному університеті (1991 р.). Створення Київського Державного педагогічного університету, повернення йому імені М.П. Драгоманова (1993 р.) та надання статусу Національного (1997 р.);

Сучасна психологічна освіта. Специфіка завдань вищої освіти в умовах науково-технічного прогресу. Основні тенденції в перебудові цілей, змісту, методів навчання у вищій школі. Болонський процес в європейській системі освіти і в Україні. Тенденції розвитку психології, які відображаються в змісті і методах психологічної освіти.

Тема 3. Загальні основи методики навчання психології.

Психологія як наука та навчальний предмет, проблема їх співвідношення.

Методика навчання психології як галузь психолого-педагогічних знань. Основні проблеми сучасної методики навчання психології та її міжпредметні зв'язки.

Специфіка навчання психології у ЗВО. Загальна мета введення психології в навчальні плани закладів вищої освіти.

Роль та значення принципів навчання навчальному предмету. Рівнева ієрархія принципів навчання психології: методологічні, загально педагогічні, дидактичні, методичні. Основні принципи навчання психології.

Основні категорії дидактики в понятійному полі методики навчання психології у вищій школі.

Навчальна дисципліна як відображення певної галузі наукового знання. Фактори, які впливають на розробку компонентів навчальної дисципліни. Організація змісту курсу психології. Залежність змісту курсу психології від спеціалізації ЗВО.

Нормативно-правове забезпечення професійної освіти в Україні. Структура вищої професійної освіти, документи про вищу освіту. Державний освітній стандарт вищої професійної освіти. Галузеві стандарти. Освітні програми. Проектування і вдосконалення процесу навчання психології як наукова основа професійної діяльності майбутніх педагогів. Поняття навчального (річного) плану, його значення в освітньому процесі. Тематичне планування (розподіл годин за видами занять). Виділення завдань і організація змісту для аудиторної та самостійної роботи. Розподіл навчального часу для вирішення завдань

пояснення, освоєння і контролю. Особливості організації лекцій, семінарів, практикумів, форм самостійної роботи, іспитів.

Технологія розробки навчального курсу. Розробка робочої програми курсу. Дидактичні стратегії управління формуванням пізнавальної діяльності в курсі психології. Навчальна задача як психолого-педагогічне явище. Класифікація навчальних задач з психології (за Д. Толінгеровою та В.Я. Ляудис).

Методичні особливості навчання теоретичної психології (Історія психології, Загальна психологія) та прикладної психології (Вікова та педагогічна психологія, Соціальна психологія, Медична психологія Юридична (правова) психологія)

Тема 4. Методи навчання психології в стратегіях традиційного та інноваційного навчання.

Навчання як чинник соціалізації особистості. Психологічна сутність процесу навчання. Підвищення розвивального ефекту навчання (Л.С. Виготський). Необхідність вибору оптимальних організаційних форм та методів навчання.

Поняття методу навчання як впорядкованого способу професійної взаємодії педагога і учнів. Загальні підходи до класифікації методів. Традиційні та інноваційні методи.

Словесні методи. Види словесних методів: усні та письмові. Вимоги до змісту та форми монологічного методу. Вимоги до змісту та форми діалогічного методу. Письмові методи в навчанні психології. Прийоми роботи з навчальним текстом. Самостійне створення тими, хто навчається, текстів.

Наочні методи. Психолого-педагогічна роль та значення наочності в навчанні психології. Види наочності. Особливості використання зображувальної наочності. Навчальний та розвивальний потенціал використання символічної знакової наочності у навчанні психології. Текстова наочність (записи на дошці, таблиці) та її використання. Словесна наочність та особливості її використання. Можливості використання предметної наочності в навчанні психології.

Практичні методи. Важливість та цілі практичного компоненту навчання психології. Класифікація практичних методів. Тренувальні практичні методи. Група дослідницьких практичних методів. Демонстраційний експеримент та його особлива роль в процесі навчання психології. Психофізіологічний лабораторний експеримент в процесі навчання психології. Розв'язання психологічних задач та їх навчально-виховний потенціал. Стандартизовані і популярні психодіагностичні методики: можливості та обмеження використання в процесі навчання психології. Проективні методики. Необхідність жорсткого дотримання вимог кодексу професійної етики практичного психолога при використанні практичних методів у процесі навчання психології.

Проблемні методи. Психологічна сутність проблемної побудови навчально-виховного процесу. Типологія навчальних проблемних ситуацій. Шляхи створення та етапи вирішення проблемних ситуацій у навчально-виховному процесі з психології.

Інтерактивні методи. Психолого-педагогічна сутність інтерактивних методів навчання. Види інтерактивних методів. Ігрові методи. Види навчальних ігор та вимоги до підготовки та проведення ігрових методів у процесі навчання психології. Елементи тренінгів як органічний компонент інтерактивних методів у навчально-виховному процесі з психології. Вимоги до введення інтерактивних методів у процес навчання психології.

Інформаційно-комунікативні (ІКТ) методи. Сутність та психолого-педагогічна ефективність використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі з психології. Можливості та обмеження використання комп'ютерних технологій у процесі навчання психології. Реалізація ідей програмованого навчання в умовах сучасної комп'ютеризації освіти. Елементи програмованого навчання в навчально-виховному процесі з психології.

Дистанційне навчання як один із сучасних, актуальних і перспективних напрямків реалізації ідей ІКТ в освіті. Психолого-педагогічні переваги та недоліки дистанційного навчання.

Взаємозв'язок та взаємне доповнення всіх методів організації навчання психології та необхідність їх комплексного використання.

Тема 5. Контроль та оцінювання навчальної роботи з психології.

Необхідність створення повноцінного каналу зворотного зв'язку між педагогом та учнями, студентами в навчально-виховному процесі.

Контроль, оцінювання та оцінка: психологічна основа та педагогічні форми. Функції контролю й оцінювання навчальної роботи з психології. Принципи контролю й оцінювання навчальної роботи з психології в умовах предметно-спрямованого навчання та особливості їх застосування в особистісно-спрямованому навчанні. Види оцінювання та їх ефективність. Психолого-педагогічний потенціал різних видів оцінювання.

Прийоми контролю знань у процесі навчання психології. Поточний та підсумковий контроль у навчально-виховному процесі з психології. Вимоги до проведення заходів підсумкового контролю та оцінювання.

Місце та значення самооцінювання в особистісно-зорієнтованому навчально-виховному процесі з психології. Засоби допомоги педагога учням і студентам в організації самооцінювальної діяльності.

Тема 6. Аудиторні форми організації навчання психології студентів ЗВО.

Виокремлення основних організаційних форм навчальних занять, в залежності від особливостей викладацької і навчальної діяльності та їх взаємодії у процесі навчання.

Лекція. Функції лекційного заняття. Недоліки лекційних занять. Лекції у сучасному інформатизованому освітньому просторі. Види лекцій. Специфіка сучасної лекції з психології. Організація взаємодії викладача з аудиторією на лекційному занятті.

Семінарське заняття. Психолого-педагогічні можливості та переваги семінарського. Функції та види семінарів. Підготовка педагога та студентів до семінару.

Практичне та лабораторне заняття. Основна мета практичних і лабораторних занять – розвиток дослідницького підходу до психічних явищ. Функції практичних і лабораторних занять. Дидактичні засоби організації практичних і лабораторних занять. Фронтальна, групова та індивідуальна форма проведення практичних і лабораторних занять. Правила проведення практичних і лабораторних занять.

Тема 7. Поза-аудиторні форми організації навчання психології студентів ЗВО.

Науково-дослідна робота з психології. Написання рефератів. Основні вимоги до реферування літератури. Написання курсових та кваліфікаційних робіт з психології та вимоги до них.

Психологічний компонент навчальних та виробничих практик, як фактор формування початкових професійних умінь спеціалістів сфери "людина-людина". Психологічні практики для студентів психологічних спеціальностей. Вимоги до проходження психологічної практики. Психологічна складова педагогічних практик.

Самостійна робота з психології. Функції та види самостійної роботи учнів і студентів над психологічними дисциплінами. Оформлення результатів самостійної роботи з психології.

Консультації як обов'язковий вид поза-аудиторних занять зі студентами з психології. Значення і функції консультацій у навчально-виховному процесі в сучасній вищій школі. Зростання значення консультацій в умовах збільшення кількості навчального матеріалу, що виноситься на самостійне вивчення студентами. Види консультацій. Умови ефективного проведення консультацій. Проблема формування позитивного і ділового ставлення студентів до консультацій. Роль навчальної мотивації студентів в підвищенні значущості консультацій. Педагогічна майстерність викладача як запорука ефективності консультацій.

Тема 8. Додаткові форми навчально-виховної роботи з психології у ЗВО.

Додаткові форми навчально-виховної роботи з психології. Мета додаткових форм навчально-виховної роботи з психології. Види додаткових форм навчально-виховної роботи з психології.

Індивідуальна додаткова робота з психології. Вимоги до проведення індивідуальної додаткової навчально-виховної роботи з психології.

Групові форми додаткової навчально-виховної роботи з психології. Психологічні гуртки та творчі проблемні групи. Психологічна тематика в роботі студентських наукових товариств і молодіжних секцій психологічного товариства. Участь учнів та студентів в молодіжних та інших наукових конференціях з психології. Вимоги до проведення групових додаткових форм навчально-виховної роботи з психології.

Масова додаткова навчально-виховна робота з психології. Лекції та бесіди. Психологічні вечори, вечори-диспути. Наукові конференції з психології. Конкурси, вікторини, вечори-турніри, КВК, "Що? Де? Коли?", олімпіади з психології. Екскурсії в музеї, на підприємства, на природу з психологічною складовою. Тиждень психології як інтегративний за змістом та формами широкомасштабний позанавчальний захід із психологічною тематикою.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ЗВО”

Основна література:

1. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии / В. Н. Карандашев. – СПб. : Лидер, 2007. – 250 с.
2. Методика викладання психології у вищій школі : навчальний посібник / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. – К. : Атіка, 2012. – 272 с.
3. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. – Сімферополь : Дайфі, 2011. – 270 с.
4. Тарасова Т. Б. Методика навчання психології у вищій школі : навчальний посібник. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. – 361 с.
5. Тарасова Т. Б. Психологічна освіта : навчальний посібник / Т. Б. Тарасова. – Суми : Університетська книга, 2013. – 462 с.

Додаткова література:

1. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика [Електронний ресурс] / С. І. Болтівець. – К. : Редакція “Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України”, 2000. – 302 с. – Режим доступу : <http://uaed.narod.ru/BSIPedagogichnapsyhogigiena.htm>.
2. Вачков И. В. Психология тренинговой работы / И. В. Вачков. – М. : Эксмо, 2007. – 416 с.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. - К. : Либідь, 2005. – 400 с.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы. / М. И. Дьяченко. Л. А. Кандыбович. – Минск : Харвест, 2006. – 416 с.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с. – Т. 2. – 816 с.
6. Подоляк Л. Г. Основи педагогічної психології : навч. посіб. / Л. Г. Подоляк, О. Главник. – К. : Главник, 2006. – 112 с.
7. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320 с.
8. Карандашев В. Н. Психология: введение в профессию : учебное пособие / В. Н. Карандашев. – 5-е изд. стереотип. – М. : Академия, 2009. – 512 с.

Розділ ІХ

ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТРЕНІНГІВ РІЗНОГО ТИПУ

Тема 1. Історія та розвиток соціально-психологічного тренінгу.

Психологія груп. Передвісники розвитку сучасної групової психотерапії в ХVІІІ-ХХ ст. Розвиток групових методів психологічної допомоги в період Другої світової війни.

Групові форми тренінгу. Роботи К. Роджерса, К. Левіна та М.Форверг в практиці соціально-психологічного тренінгу (СПТ).

Історія розвитку СПТ у вітчизняній практиці. Групові форми тренінгу. Проблема мотивації замовника та ведучого тренінг. Правила та принципи тренінгу.

Тема 2. Тренінг в системі методів практичної психології.

Поняття психологічного тренінгу. Сутність групового психологічного тренінгу. Групова терапія, корекція, навчання і групової тренінг: їх спільність і відмінності.

Основні функції тренінгу. Відмінність тренінгу від психотерапії. Класифікація психологічного тренінгу. Соціально-психологічний тренінг. Специфічні риси тренінгу. Переваги та обмеження групової форми психологічної роботи. Очікувані ефекти тренінгу.

Цілі тренінгової роботи. Механізми досягнення цілей

Ефект та ефективність тренінгу. Набір змін учасників тренінгу за Т.В. Зайцевою та О.Р. Арнольд. Чотири рівні оцінки ефективності тренінгу за Д. Кіркпатріком. Аналіз тренінгового заняття.

Тема 3. Психологічні особливості та принципи тренінгової роботи.

Цілі, предмет і завдання групового соціально-психологічного тренінгу. Основні парадигми психологічного тренінгу. Основні та умови проведення тренінгу. Принципи і правила роботи тренінгових груп. Принципи створення середовища тренінгу. Принципи поведінки учасників. Організаційні принципи. Етичні принципи.

Тема 4. Основні методи соціально-психологічного тренінгу.

Класифікація тренінгових методів. Основні методи групового тренінгу. Групова дискусія. Ігрові методи. Етапи роботи з інтерактивними іграми. Методи, спрямовані на розвиток соціальної перцепції. Методи тілесної терапії. Медитативні техніки. Місце і роль психогимнастики в тренінгу.

Методичні засоби і техніки СПТ. Поняття методичних засобів (технік) тренінгу. Методи роботи тренера. Діагностичні процедури. Інформування. Техніки подання інформації. Мозковий штурм. Аналіз конкретних випадків. Проектне малювання. Елементи музикотерапії. Зворотній зв'язок у тренінгу.

Застосування відеозйомки в тренінгу. Етичні аспекти використання різних методів в СПТ.

Тема 5. Психологічні теорії і підходи до організації тренінгових груп.

Класифікації та основні види тренінгових груп. Критерії класифікації тренінгових груп за Ж. Годфруа. Техніка занять Т-груп. Набування комунікативних навичок учасниками групи як провідне завдання СПТ. Основні поняття різних видів психокорекційних груп. Основні підходи до створення тренінгу. Технології тренінгу.

Алгоритми створення тренінгу. Визначення запланованого результату тренінгу. Стадії роботи над програмою тренінгу.

Підготовка програми тренінгу. Логіка побудови тренінгових програм. Основні етапи складання програми СПТ. Різноманітність і критерії вибору тренінгових вправ.

Організація і проведення СПТ. Структура тренінгового заняття. Методика проведення тренінгу, основні елементи групової роботи. Логіка побудови групового процесу. Етапи соціально-психологічного тренінгу. Специфіка підбору вправ, особливості їх виконання. Діяльність ведучого на різних етапах тренінгу. Матеріально-технічне оснащення тренінгу. Форми просторової організації тренінгу. Умови групової роботи та соціальна структура групи. Організація зворотного зв'язку, її основні характеристики. Психодіагностичні можливості тренінгу.

Оцінка ефективності психологічного тренінгу. Чотири групи критеріїв за Д. Кіркпатріком. Психологічні та предметні критерії. Імовірність навмисних змін психологічних феноменів людини в психологічному тренінгу.

Тема 6. Психологія тренінгової групи.

Особливості груп СПТ. Цілі тренінгової групи. Формування групи. Вимоги до групи. Процедурні аспекти тренінгу та відбору учасників групи. Специфіка понять ролі, норми, лідерства в групі. Груповий процес. Типи поведінки в групі. Групова згуртованість і причини її зниження. Керівництво групою, стилі керівництва, особистість керівника. Внутригрупова етика.

Групова динаміка. Психологічні механізми, що діють в групі соціально-психологічного тренінгу. Динамічні процеси в тренінговій групі. Поняття групової динаміки. Основні психотерапевтичні фактори, що властиві більшості груп. Стадії розвитку групи. Групи зі спонтанною і керованою динамікою. Поняття про групову згуртованість і напругу. Ідеальна модель розвитку групи. Нестандартні і кризові ситуації в тренінгу. Кризи росту груп: кризи у зрілих групах, затяжні кризи.

Особливості встановлення контакту у групі. Деструктивна поведінка у групі.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТРЕНІНГІВ РІЗНОГО

ТИПУ”

Основна література:

1. Вачков І. В. Основи технології групового тренінгу. Психотехніки / І. В. Вачков : [учеб. посібник]. – М.: "Ось", 2000. – 224 с.
2. Евтихов О. В. Практика психологічного тренінгу. / О. В. Евтихов – СПб.: Речь, 2004. – 256 с.
3. Киркпатрик Д. Л. Чотири ступеньки к успішному тренінгу / Д. Л. Киркпатрик, Д. Д. Киркпатрик. – М.: Эйч Ар Медиа, 2008 г. – 128 с.
4. Технологія тренінгу / [упоряд.: О. Главник, Г. Бевз; за заг. ред. С. Максименко]. – К.: Слово, 2008. – 112 с.
5. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. / В. М. Федорчук – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 250 с.

Додаткова література:

1. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Ленинград.: ЛГУ, 1985. – 166 с.
2. Ильин Е. П. Мотивы и мотивация / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003.
3. Пахальян В. Э. Групповой психологический тренинг: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2006. – 224 с.
4. Роджерс К. О групповой психотерапии / К. Роджерс. – М.: Гиль-Эстель, 1993. – 191 с.
5. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / Кьелл Рудестам. – М.: Прогресс, 1990.
6. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. – СПб.: «Речь», 2008. – 336 с.
7. Фопель К. Технология ведения тренинга: теория и практика / К. Фопель. – [пер. с нем.]. – 3-е изд. – М.: Генезис, 2007. – 267 с.
8. Шепелева Л. Н. Программы социально-психологических тренингов / Л. Н. Шепелева. – СПб.: Питер, 2008. – 160 с.
9. Ялом И. Групповая психотерапия: теория и практика / И. Ялом. – М.: Апрель-Пресс, 2006. – www.myword.ru

Розділ X

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Тема 1. Поняття і класифікація надзвичайних та кризових ситуацій.

Поняття і критерії кризових ситуацій. Надзвичайні і кризові ситуації. Екстремальні чинники професійної діяльності. Психолого-психіатричні наслідки кризових ситуацій. Ліквідація психологічних наслідків кризових ситуацій. Війни та збройні конфлікти. Стихійні лиха та природні катастрофи. Техногенні катастрофи та надзвичайні ситуації. Терористичні акти і екстремізм. Транспортні аварії і катастрофи. Психологія, психіатрія, психотерапія кризових ситуацій.

Тема 2. Робота психолога в осередку екстремальної ситуації.

Класифікація екстремальних ситуацій. Екстрена психологічна допомога в екстремальних ситуаціях. Техніки екстреної психологічної допомоги. Психогенії в екстремальних ситуаціях. Психологія тероризму. Вибухи. Захоплення заручників. Стихійна масова поведінка людей в екстремальних ситуаціях. Психологічний дебрифінг. Перша медична допомога людям, які постраждали в екстремальних ситуаціях.

Тема 3. Посттравматичний стресовий розлад: моделі та діагностика.

Стрес, травматичний стрес та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Діагностичні критерії ПТСР. Теоретичні моделі ПТСР. Епідеміологія ПТСР. Індивідуальна вразливість і психологічні наслідки травми. Дисоціація і ПТСР. Методи діагностики ПТСР.

Тема 4. Психотерапія посттравматичного стресового розладу.

Загальні підходи до психотерапії ПТСР. Психотерапія емоційних травм методом десенсибілізації та переробки рухами очей (ДПРО). Гештальт-терапія. Когнітивно-поведінкова психотерапія. Символ-драма. Сімейна психотерапія. Нейролінгвістичне програмування.

Тема 5. Посттравматичний стресовий розлад у учасників військових дій.

Діагностика ПТСР у учасників воєнних дій. Особливості сексуальної дисфункції у учасників воєнних дій. Особливості консультування учасників воєнних дій. Тренінг з психофізіологічної та соціальної реадaptaції учасників воєнних дій.

Тема 6. Насильство над жінками.

Домашнє (сімейне) насильство. Згвалтування та його психологічні наслідки. Особливості консультування жертв сімейного насильства.

Консультування жертв сексуального насильства. Тренінг з ритмо-рухової терапії.

Тема 7. Насильство над дітьми.

Різновиди насильства над дітьми. Емоційне насильство. Психологічне насильство. Фізичне насильство. Сексуальне насильство. Насильство у школі. Наслідки насильства у дітей. Порушення фізичного і психічного розвитку. Захворювання як наслідок насильства. Психічні особливості дітей, що постраждали від насильства. Соціальні наслідки жорстокого поводження з дітьми. Консультування дітей жертв насильства. Групова психотерапія з дітьми. Тренінг з дітьми, які зазнали сексуального насильства.

Тема 8. Суїцидальна поведінка.

Фактори суїцидального ризику. Соціально-демографічні фактори. Індивідуально-психологічні фактори. Медичні фактори. Природні чинники. Індикатори суїцидального ризику. Ситуаційні індикатори. Поведінкові індикатори суїцидального ризику. Комунікативні індикатори суїцидального ризику. Когнітивні індикатори суїцидального ризику. Емоційні індикатори суїцидального ризику. Консультування суїцидальних клієнтів. Консультування вцілілих після самогубства. Підтримка для консультанта. Групова кризова психотерапія. Реорієнтаційний тренінг.

Тема 9. Синдром втрати.

Горе втрати як процес. Консультування клієнта, який переживає втрату. Тренінг «зцілення від горя». Тренінг з короткострокової терапії.

Тема 10. Вторинна травма.

Синдром вигорання і вторинна травма. Оцінка вторинної травматизації. Супервізії. Робота з вторинною травмою.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ”

Основна література:

1. Александровский Ю. А., Лобастов О. С., Спивак Л. И., Шукин Б. П. Психогении в экстремальных ситуациях. М., 1991.
2. Асанова Н. К. (ред.) Руководство по предотвращению насилия над детьми. М.: Владос, 1997.
3. Гостюшин А. В. Энциклопедия экстремальных ситуаций. М., Зеркало, 1994.
4. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса. М., Наука, 1983.
5. Конторович В. А., Анцупова Г. Л. Психологический дебрифинг как одна из форм помощи вскоре после участия в кризисной ситуации // Особенности проявления посттравматического стрессового расстройства у военнослужащих

– участников боевых действий и членов их семей. Стратегия психологической помощи. Ростов-на-Дону, 2001.

6. Кошелева А. Д., Алексеева Л. С. Психологическое насилие над ребенком в семье, его причины и следствия // Насилие в семье: с чего начинается семейное неблагополучие. М., ГосНИИ семьи и воспитания, 2000.

7. Лэндис Р. Продвинутое техники для работы с посттравматическими стрессовыми состояниями. М., 1996.

8. Пушкарев А. Л., Доморацкий В. А., Гордеева Е. Г. Посттравматическое стрессовое расстройство: диагностика, психофармакотерапия, психотерапия. Изд. Института психотерапии, М., 2000.

9. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса. СПб., Питер, 2001.

Додаткова література:

1. Калмыкова Е. С., Миско Е. А., Тарабрина Н. В. Особенности психотерапии посттравматического стресса // Психологический журнал, 2001. Т. 22, № 4, с. 70-80.

2. Кондратенко В. Т. Суицидальное поведение // Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченков. Минск, Харвест, 1999.

3. Смирнов А. В. Последствия перенесенного стресса у лиц, потерявших близких. // В сб.: Актуальные вопросы клинической и социальной психиатрии / Под ред. О. В. Лиманкина и В. И. Крылова. - СПб., 1999.

4. Суицидология: прошлое и настоящее. Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и художественных текстах / Сост. А. Н. Моховиков. М.: Когито-центр, 2001.

Розділ XI

КОРОТКОТРИВАЛЕ КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ

Тема 1. Сутність кризового консультування як напряму психологічної допомоги.

Кризове консультування та кризова терапія – зони відповідальності, впливу та очікувані результати. Теоретичні парадигми консультативних теорій. Завдання, тривалість, зміст, емоційний контакт. Структура процесу кризового консультування. Основні моделі консультативного процесу під час кризового консультування.

Тема 2. Робота з наслідками реагування на неспецифічні сильні зовнішні психотравмуючі події.

Особливості роботи з наслідками реагування людського організму на неспецифічну сильну зовнішню дію (подразник) яка перевищує норму. Значення психоедукації та її місце у короткотривалому кризовому консультуванні. Робота над активацією та збільшенням ресурсних станів. Вікно толерантності.

Тема 3. Короткотривале кризове консультування у роботі із постраждалими внаслідок психотравмуючих ситуацій.

Особливості короткотривалого кризового консультування у роботі із постраждалими внаслідок психотравмуючих ситуацій. Можливості та обмеження психолога-консультанта у роботі з травмою. Розуміння стресу як системи адаптаційних механізмів людини до умов, що змінилися. Психологічний захист та копінг-механізми. Посттравматичний розвиток.

Тема 4. Подолання наслідків психотравми. : невідкладна психологічна допомога.

Подолання наслідків психотравми: невідкладна психологічна допомога. Гострі симптоми та ризики виникнення ПТСР. Консультування клієнта, що знаходиться у постстресовому стані. Особливості опитування: безпека, симптоматика, соціальні контакти, статус травми (кризової ситуації). Важливість скерування. Інтервенції при гострій травмі: зняття напруги, перша психологічна допомога; Когнітивно-поведінкові втручання. Дебрифінг стресу, пов'язаного з травматичною подією. Модель «Наближеності, невідкладності, надії».

Тема 5. Надання психологічної допомоги різним категоріям постраждалих.

Безпосереднє обстеження. Питання про потребу скерування до фахівців інших галузей. Особливості взаємодії: збалансована емоційна підтримка та співчуття; залученість у стосунки. Зменшення дистресу та регуляція негативних емоційних станів. Робота із кризовою подією в контексті невідкладної медичної допомоги.

Тема 6. Короткотривале кризове консультування на телефоні довіри.

Телефон довіри: організація, зміст та методика надання психологічної допомоги в сучасних вітчизняних умовах. Особливості комунікації. Завдання різних етапів бесіди. Особливості дитячих та підліткових звернень до фахівців телефону довіри.

Тема 7. Кризове консультування під час горювання.

Горе як природна реакція на втрату. Етапи горя. Психоедукація у період горювання. Особливості дитячого горювання. Роль та місце психолога-консультанта у роботі з проживанням горя.

Тема 8. Особливості роботи з супутніми розладами у клієнта у короткотривалому кризовому консультуванні.

Коморбідні стани у клієнта та їх розповсюдженість. Фактори, які є відповідальними за розвиток коморбідності. Діагностика первинних і фонових захворювань, їх ускладненнь та супутніх патологій. Коморбідність при ПТСР. Виявлення ознак органічних психічних захворювань, адиктивних розладів.

**ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ
„КОРОТКОТРИВАЛЕ КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ”**

Основна література:

1. Бріер Дж Основи травмофокусованої психотерапії / Джон Бріер, Кетрін Скотт, пер.з англ. Ю. Ясницька. – Львів: Український інститут КПТ, 2015. – 448 с.
2. Мандель Р. Б. Психология стресса [Электронный ресурс]: учеб. пособие / Б. Р. Мандель. – М.: Флинта, 2014. Режим доступа: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8479454
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2 / Загальна редакція: Л. Царенко. – Київ, 2018. – 240 с.
4. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. – 207 с.
5. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина / Тетяна Титаренко. – К.: Главник, 2007. –144 с. (Серія «Психол. Інструментарій»).

Додаткова література:

1. Агаєв Н. А. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник / Н. А. Агаєв, О. М. Коқун, І. О. Пішко та ін. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. – 234 с.
2. Антипов В. В. Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям / Владимир В. А. – М. :Владос-Пресс, 2004. – 174 с.
3. Макаров В.В. Избранные лекции по психотерапии / Макаров В.В. – М.: Академ. прокт, 2000. – 432 с.
4. Макгонигал К. Хороший стресс как способ стать сильнее и лучше / К. Макгонигал – М.: «Альпина Диджитал», 2015. – 155 с. Режим доступа: http://loveread.ec/read_book.php?id=60359&p=1

5. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации /Ирина Германовна Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005. – 960 с. (Справочник практического психолога).
6. Мотрук Т. О. Особливості консультування клієнта, що знаходиться у постстресовому стані / Т.О.Мотрук // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля. – Вип. 2 (43). – Северодонецьк, 2017. – С. 156–165.
7. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Друга частина / Тетяна Титаренко. – К.: Главник, 2007. – 176 с. (Серія «Психол. Інструментарій»).
8. Хомич Г. О, Ткач Р. М. Основи психологічного консультування. Навч. посіб. / Г. О. Хомич, Р. М. Ткач – Київ, МАУП, 2004, - 152 с.

Розділ XII

ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ

Тема 1. Визначення поняття та з'ясування природи відхилень у поведінці і розвитку особистості.

Аналіз категорії норми психічного та особистісного розвитку. Психологічний і моральний простір норми. Погляди вітчизняних та зарубіжних психологів на критерії норми. Позитивна Я– концепція. Чинники адаптивності та особистісної зрілості. Самоактивність, самодетермінація, саморозвиток. Основні підходи до визначення відхилень.

Поняття особистісної деструкції та особистісної проблеми суб'єкта. Внутрішньоособистісний конфлікт та його зовнішні прояви. Сутність поняття життєвого шляху та життєвої кризи особистості. Адаптаційні стратегії як стиль життя особі. Поняття „психічного захисту”, його різновиди й функції. Фіксація на невротичному захисті як джерело відхилень від норми. Поведінкові прояви. Механізми допомоги.

Умови повноцінного психологічного та особистісного розвитку людини. Потреби особистості за А. Маслоу. Внутрішній конфлікт потреб на кожній стадії за Е. Еріксоном. Пошукова активність (І. Аршавський, В. Ротенберг). Фактори формування позитивної Я–концепції особистості. Я–концепція особистості та її активність і особливості поведінки у взаєминах з оточуючими у різних життєвих ситуаціях.

Провідні джерела психічної травматизації дітей, виокремленні вітчизняними психологами: конфліктні взаємини та „неправильне виховання в родині”, особистісні риси батьків та особливості їх спілкування з дітьми. Індивідуально–типологічні особливості, які збільшують ризик психогенної травматизації особистості: деякі властивості темпераменту і характеру (в т.ч. акцентуації), індивідуально–особистісні якості (в т.ч. вразливість, загострення почуття Я, імпресивність), вироблений стиль життя (в т.ч. „відмова від пошуку”, пасивно–оборонна, агресивно–захисна поведінка). Природа психічних явищ які підлягають психокорекції.

Тема 2. Психопрофілактика як запобігання виникнення відхилень і створення умов повноцінного буття та розвитку особистості.

Предмет психопрофілактики. Психопрофілактика як запобігання виникнення психологічних проблем особистісного розвитку та міжособистісних стосунків. Психопрофілактика як створення умов повноцінного розвитку особистості, формування психологічних новоутворень, потреби в самоактивності, саморегуляції, саморозвитку. Завдання та рівні психопрофілактичної діяльності психолога з особами різного віку і різних соціальних категорій.

Форми і методи організації та проведення психопрофілактики. Робота психолога по створенню доброзичливого психологічного клімату в колективах, родині. Кімната психологічного розвантаження як засіб

психопрофілактики нервово–психічного здоров'я. Навчання клієнтів методам взаємодії (індивідуально та в корекційних групах) і методам самопізнання, саморегуляції, самокорекції як засіб профілактики психологічного здоров'я та безконфліктного спілкування.

Тема 3. Проблема психологічного здоров'я та психогігієни особистості.

Поняття психологічного здоров'я особистості. Психологічне здоров'я у структурі ціннісних орієнтацій людини. Психологічне здоров'я і гармонія особистості. Поняття гармонії особистості.

Психологічна стійкість особистості. Поняття та чинники психологічної стійкості. Домінанти активності і саморозвитку як опора стійкості. Психологічна стійкість як опірність життєвим негараздам. Совладаюча поведінка. Залежна поведінка як наслідок зниження стійкості. Адаптивні стратегії особистості.

Особистісна психогігієна. Суб'єктивне благополуччя та емоційний стан людини. Саногенний потенціал особистості. Ставлення до дійсності. Осмислення буття. Смысл життя. Самоусвідомлення, самовизначення, саморегуляції, самокорекція і саморозвиток особистості. Психічне здоров'я та самоактуалізація особистості.

Тема 4. Профілактика і корекція відхилень у поведінці дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Природа труднощів психічного розвитку дітей дошкільного віку. Невропатія: причини виникнення, її психопрофілактика і психокорекція. Проблеми емоційного розвитку: патологічні звички, впертість, плаксивість, розлади сну, страхи, нервово–психічна напруженість, підвищена збудливість, агресивність, замкнутість, нерішучість, соціальна дезадаптація та ін. Аналіз причин та зміст психологічної допомоги в цих випадках.

Психологічні проблеми розвитку дітей молодшого шкільного віку. Страхи, шкільна фобія, тривожність. Рухова розгальмованість, висока збудливість, труднощі довільності, самоконтролю. Астенія, нервова слабкість, інфантилізм, невпевненість в собі, низька самооцінка. Сором'язливість, проблеми спілкування. Енурез, визначення причин та психологічна допомога дітям з невротичним енурезом. Заїкання, мутизм, допомога психолога при невротичній формі заїкання. Аналіз їх причин та зміст психологічної допомоги.

Тема 5. Профілактика і корекція відхилень у поведінці підлітків і юнаків.

Особливості профілактичної та корекційної роботи психолога з підлітками і юнаками. Аналіз основних психологічних проблем особистісного розвитку у підлітковому віці. Причини та особливості прояву конфліктності у підлітків. Становлення самоідентичності в підлітково–юнацькому віці. Шляхи самоідентифікації. Дифузія ідентичності як джерело відхилень і особистісних

проблем. Негативізм, його причини та дії психолога. Психологія агресивної поведінки. Акцентуації характеру та відхилення у поведінці в зв'язку з цим. Аналіз причин та змісту тривожності підлітків та юнаків. Проблеми взаємин з однолітками. Переживання першого кохання.

Корекція внутрішньоособистісних протиріч, тривожності, невпевненості в собі, страхів, негативного ставлення до себе, агресивності. Психокорекційна робота з соціально дезадаптованими, педагогічно занедбаними, невстигаючими у навчанні підлітками та старшокласниками.

Навчання прийомам саморегуляції психоемоційних станів та способам ефективної поведінки в різних життєвих ситуаціях, методам самоконтролю.

Психологічна корекція труднощів спілкування. СПТ спілкування для старшокласників. Психологічні проблеми віртуального спілкування. Аналіз причин та зміст психологічної допомоги у разі інтернет–залежності.

Корекційна допомога інфантильним, неініціативним і невольовим юнакам. Демонстративність, брехня, надмірне фантазування – як захисні форми поведінки. Надання психологічної допомоги особистості у цих випадках.

Надання консультативної допомоги особистості у життєвому самовизначенні (розвиток перспективи часу, навчання методам планування майбутнього і створення власного іміджу, аналіз бажань та техніка прийняття рішень) як профілактика психоемоційних розладів та відхилень у поведінці в юнацькому віці.

Тема 6. Профілактика і корекція відхилень у поведінці молоді і дорослих.

Особливості роботи психолога з дорослими. Психопрофілактика станів, ситуацій та поведінки психологічного ризику.

Емоційні стани ризику: астения, „нервова слабкість”, страхи дорослих, кохання як залежність, втрата цензу життя, депресивний стан, природа та прояви депресії. Психологічна допомога у подоланні депресивного стану.

Загальна характеристика ситуацій психологічного ризику. Стресові ситуації. Психопрофілактика і психокорекція емоційної рівноваги. Ситуації іспитів, ситуації втрат, ситуації реадaptaції. Вікові кризи дорослих. Аналіз та осмислення життєвої ситуації. Подолання важких життєвих ситуацій. Психопрофілактика у ситуаціях ризику.

Природа залежної поведінки: алкогольна, нікотинова, наркотична, культова залежність, созалежність. Психопрофілактика, психокорекція залежної поведінки.

Психологія суїцидальної поведінки. Ескапізм, як механізм психологічного захисту. Поведінкові прояви регресії. Психопрофілактика і психокорекція.

Акцентована активність як поведінка ризику: ігроманія, інтернет–залежність, сексоманія, трудоголізм. Можливості надання психологічної допомоги.

Криза „зустрічі зі старістю”. Індивідуальне психологічне консультування літніх людей. Індивідуальна психокорекція літніх людей. Робота зі спогадами. Створююча візуалізація. Когнітивно–поведінкова терапія депресивних станів.

Групова психокорекція літніх людей. Психодрама. Тренінг „Робота з листами”. Тренінг „Вчитися ніколи не пізно”. Тренінг з тілесно–орієнтованої терапії. Тренінг „Робота з психосоматичними проблемами”.

Сімейне консультування родин, в яких є особи похилого віку, як профілактика емоційних та психосоматичних розладів у літніх людей.

Природа та профілактика психоемоційного вигорання і професійної деформації психолога. Принципи, засоби самозбереження і самовідновлення.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ”

Основна література:

- 1 Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. - К. : Освіта України, 2007. – 332 с.
- 2 Буянов М. И. Основы психотерапии детей и подростков. - К.: Вища школа, 1991. - 191 с.
- 3 Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції. Навч. посібник. - Суми: ВТД „Університетська книга”, 2015. - 384 с.
- 4 Основы практической психологии: Підручник для студентів ВЗО / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – [3-тє вид., стереотип.] – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
- 5 Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). - СПб.: Питер Ком, 1998. - 608с.

Додаткова література:

1. Берзін В. І., Гармаш Л. С, Коцур Н. І. Основы психогієни. Курс лекцій. – Переяслав-Хмельницький. Освіта, 1997.– С. 54 – 70.
2. Куликов Л. В. Психогієна личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.
3. Линдерман Х., Селье Г. Система психофизического саморегулирования/ Х.Линдерман /. Пер. с нем.; Когда стресс не приносит горя. / Г. Селье/. Пер.с англ. - М.: Ренар, 1992. 160 с.
4. Малкина–Пых И. Г. Возрастные кризисы: Справочник практического психолога. – М.: Изд–во Эксмо, 2004. 896 с.
5. Психологическое здоровье под ред. Никифорова – СПб.: Питер, 2003. – 664 с.
6. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я. Навч. Посібник / Заг. редакція М. С. Корольчука. – К.: Фірма «ІНКОС», 2002. – 269 с.
7. Психологія суїциду / за ред. В. П. Москальця. – Київ: Академвидав, 2004. – 286 с.
8. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Х. Ремшмидта: Пер. с нем. – М.: Мир, 2000. – 656 с.

9. Руководство практического психолога: психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / под ред. И. В. Дубровиной. – М.: ИЦ «Академия», 1995. – 170 с
10. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. – К.: Либідь, 2004. – 264 с.

Розділ XIII ВІКОВА ПСИХОКОРЕКЦІЯ

Тема 1. Предмет та завдання психокорекції.

Психологічна корекція як вид надання психологічної допомоги особистості. Предмет психокорекції. Природа психічних явищ, які підлягають психокорекції. Поняття особистісної деструкції та особистісної проблеми суб'єкта. Внутрішньоособистісний конфлікт та його зовнішні прояви. Співвідношення понять «психотерапія», «психокорекція», «розвиток». Визначення психокорекції. Специфічні риси психологічної корекції: дискретність та орієнтація на норми психічного розвитку. Зміст психокорекції. Види психокорекції. Цілі та завдання психологічної корекції.

Тема 2. Основи організації та проведення психокорекційного процесу.

Психокорекційна ситуація. Принципи психокорекції: принцип автономності особистості, нормативності та індивідуальності розвитку, особистісного досягнення, принцип випереджаючого розвитку, принцип системності розвитку, діяльнісний принцип корекції, принцип залучення значущих осіб, принцип особистісної мотивованості, принцип психокорекційного контакту та рівності позицій, принцип єдності діагностики і корекції.

Форми організації психокорекційного процесу: індивідуальна та групова психокорекція. Визначення підстав для надання переваги індивідуальній чи груповій формі психокорекційної роботи.

Основні етапи психокорекційної роботи. З'ясування причин особистісних проблем, труднощів розвитку. Специфіка психологічного обстеження як першого етапу корекції. Прогноз подальшого розвитку особистості за умови своєчасної корекції та за відсутності такої. Пошук способів розв'язання проблеми. Розробка психокорекційної програми. Виконання програми психологічної корекції. Умови організації та проведення психокорекційного впливу. Визначення ефективності корекційного впливу.

Проблема етики в психокорекції. Значення особистості психолога.

Тема 3. Теоретичні моделі психокорекційної практики в зарубіжній психології.

Класичний психоаналіз З. Фрейда. Структура особистості. Стадії психосексуального розвитку (З. Фрейд, А. Фрейд). Поняття психологічного захисту в теорії психоаналізу, його різновиди й функції. Причини виникнення психологічних проблем у розумінні психоаналізу та шляхи їх розв'язання. Методи класичного психоаналізу: вільні асоціації, тлумачення сновидінь, інтерпретація та аналіз опору, аналіз переносу. Основні положення дитячого психоаналізу (А. Фрейд, М. Клейн, В. Штекель). Специфіка методів дитячого психоаналізу.

Аналітична психологія К. Юнга. Основні теоретичні положення. Структура особистості. Стадії розвитку особистості. Джерела психологічних

проблем та причини виникнення внутрішнього конфлікту в аналітичній психології. Шляхи їх розв'язання. Мета психологічної допомоги. Етапи психотерапевтичного процесу: аналітичний і синтетичний. Методи аналітичної психотерапії. Значення активності особистості (переростання психотерапевтичного впливу в процес самонавчання, самовдосконалення).

Індивідуальна психотерапія А. Адлера. Основні положення концепції А. Адлера: суб'єктивне сприймання дійсності («схема апперцепції»), неповноцінність та її компенсація; боротьба за перевершеність; життєва мета і стиль (система ставлень). Значення творчого потенціалу та соціальної спрямованості особистості. Поняття про творчу силу. Причини виникнення внутрішнього конфлікту та шляхи його розв'язання (мета психологічної допомоги) у розумінні А. Адлера. Етапи психотерапевтичного процесу: допомога особистості в зрозумінні себе та свого життєвого стилю, корекція цілей і мотивів з перспективою зміни стилю життя; розвиток соціального інтересу. Методи індивідуальної психотерапії А. Адлера. Значення потенційних можливостей, «творчих сил» та соціальної спрямованості особистості, можливість їх використання в психокорекційній практиці.

Біхевіористична психотерапія. Основні теоретичні положення. Поняття про особистість. Причини виникнення психологічних проблем і шляхи їх розв'язання в розумінні біхевіористів. Специфічність психокорекційної ситуації (модель навчання) та взаємовідносин учасників корекційного процесу (провідна та фіксована роль психолога-керівника). Етапи психокорекційного процесу. Методи поведінкової психотерапії.

Гештальттерапія Ф. Перлза. Основні положення гештальттерапії: співвідношення фігури і фону, усвідомлення потреб, зосередження на теперішньому, боротьба протилежностей, механізми захисту (реакція злиття, ретрофлексія, інтроекція, проєкція), зрілість. Проблема відповідальності за себе і свої дії. Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання в гештальттерапії Ф. Перлза. Методи гештальттерапії та можливості їх використання в психокорекційній практиці.

Трансактний аналіз Е. Берна. Основні теоретичні положення і поняття трансактного аналізу. Его-стани особистості. Життєвий сценарій та психологічна позиція особистості. Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання у трансактному аналізі Е. Берна. Позиція психолога. Прийоми (структурний аналіз, аналіз трансакцій, аналіз психологічної гри, аналіз сценарію) та методи корекції особистості у трансактному аналізі.

Когнітивний напрямок. Основні теоретичні поняття та положення. Логотерапія (В. Франкл). Екзистенційний підхід (Д. Буженталь, М. Хайдеггер, К. Ясперс, А. Маслоу та ін.). Когнітивно-аналітичний напрямок (Д. Келлі). Раціонально-емотивна терапія (А. Еліс). Когнітивний підхід (А. Бек). Реальнісна терапія (У. Глоссер). Причини виникнення психологічних проблем та шляхи їх розв'язання в розумінні представників когнітивного напрямку. Особливості когнітивної психотерапії, етапи когнітивної корекційної роботи. Позиції

учасників психокорекційного процесу. Основні методи і техніки. Можливості їх використання з урахуванням віку та індивідуальних особливостей.

Гуманістична психологія. Основні ідеї гуманістичної психології. Я-концепція особистості. Фактори, які впливають на її формування. Вплив Я-концепції людини на її поведінку і ставлення до життя. Причини виникнення внутрішнього конфлікту і психологічних проблем у розумінні гуманістичної психології. Шляхи їх розв'язання. Клієнт-центрований підхід К. Роджерса. Основні положення терапії центрованої на клієнті: поле досвіду, самість, Я-реальне, Я-ідеальне, Я-соціальне, тенденція до самоактуалізації. Роль співвідношення Я-реального, Я-ідеального, Я-соціального у виникненні внутрішнього конфлікту. Гармонізація внутрішнього світу особистості та формування позитивної Я-концепції. Специфіка побудови взаємин учасників психокорекційного процесу. Поняття, які описують їхні взаємини: емпатія, турбота, конгруентність, психологічний клімат. Етапи психокорекційного процесу. Основні компоненти роджерівської психотехніки (встановлення конгруентності, вербалізація, відображення емоцій та ін.). Значення особистості психолога.

Тема 4. Теоретична модель психокорекційної практики у вітчизняній віковій психології та психотерапії.

Фактори, закономірності та періоди психічного розвитку особистості. Поняття «соціальна ситуація розвитку», «провідний вид діяльності», «вікові психічні новоутворення», «зона найближчого розвитку». Причини ускладнень психічного розвитку дитини. Провідні джерела психічної травматизації дітей, виокремленні вітчизняними психологами: конфліктні взаємини та «неправильне» виховання в родині, особистісні риси батьків та особливості їх спілкування з дітьми. Сутність поняття «неправильне виховання». Типи «неправильного виховання» за В. Гарбузовим. Психофізіологічні особливості дітей, які роблять їх більш вразливими до психогенних впливів: емоційна вразливість, вираженість почуття «Я», імпресивність, латентність або суперечливість розвитку та ін. Сутність особистісного конфлікту в розумінні вітчизняних психологів, його поділ за змістом. Визначення поняття «невроз». Причини та фактори його формування. Схема розвитку неврозу за О. Захаровим. Роль і місце психолога в попередженні неврозу.

Тема 5. Місце авторського підходу «Вікова психокорекція» в практиці надання психологічної допомоги.

Сутність авторського підходу «Вікова психокорекція». Завдання вікової психокорекції. Умови та шляхи реалізації принципу особистісного саморозвитку у віковій психокорекції. Аргументування неможливості здійснення корекції особистості ззовні. Значущість актуалізації переживань для подолання особистісних проблем. Психологічні процеси, які виникають при загостренні переживань у корекційній роботі: усвідомлення явищ, що стоять за ними (інсайт), відреагування внутрішньої напруги (катарсис), вилучення з психологічної реальності особистості травмувальних обставин, відносин, індивідуальних

якостей, емоційних станів (предметизування), відокремлення (дистанціювання) їх від цілісного Я особистості, подальша можливість роботи над ними. Сутність діяльності психолога-психокоректора у розв'язанні психологічних проблем особистості.

Тема 6. Психологічний супровід саморозвитку особистості у «Віковій психокорекції»ї.

Погляди зарубіжних та вітчизняних психологів на значущість суб'єктності особистості у подоланні психологічних проблем. Роль автентичності і суб'єктності у здійсненні самокорекції, саморозвитку особистості. Аналітичний і реконструктивний етапи психокорекційної роботи. Робота зі смислами і цінностями особистості. Розширення життєвого світу людини. Значення узгодженості суб'єктивного переживання часу для збереження психоемоційного благополуччя особистості.

Модель вікової психокорекції як цілісна система навчання прийомів і технік самокорекції, саморозвитку осіб різного віку. . Прийоми і техніки саморегуляції, усвідомлення, самоаналізу, реконструювання ставлень, почуттів, поведінки особистості.

Застосування авторського підходу «Вікова психокорекція» до розуміння та подолання особистісної кризи, емоційного вигорання, психосоматичних станів.

Тема 7. Використання когнітивно-орієнтованих методів в психологічній корекції.

Когнітивна психокорекція. Використання елементів раціональної, раціонально-емотивної терапії, логотерапії, екзистенційного підходу в психокорекційній практиці. Завдання і методи когнітивної психокорекції. Раціональне і ірраціональне мислення. Вікові та індивідуальні особливості проведення роз'яснювальної бесіди. Принципи побудови бесіди психолога з клієнтом. Способи слухання. Вплив граматичних форм мови на психологічну реальність людини. Непрямі методи роз'яснення та переконання. Використання літературних творів, поезії, легенд, крилатих висловів, фільмів, бувальщин з корекційною метою. Етапи корекційного процесу, побудованого на моделі когнітивного напрямку» Самоспостереження та самоаналіз як шлях до розуміння та саморегуляції людиною своєї психічної реальності. Методи самоспостереження та самоаналізу. Методи керування емоційним станом та поведінкою. Зміна негативних думок на позитивні. Робота з прагненнями, мріями і бажаннями.

НЛП. Загальна характеристика методу. Використання методів НЛП для розв'язання завдань корекції.

Тема 8. Використання методів гештальттерапії з корекційною метою.

Гештальттерапія. Загальна характеристика методу. Основні компоненти гештальттерапії: розширення усвідомлення, інтеграція протилежностей, посилення уваги до почуттів, робота з мріями (фантазіями), прийняття відповідальності на себе. Використання методів гештальттерапії з корекційною метою.

Тема 9. Використання сугестивних методів з корекційною метою.

Сугестивні методи впливу. Навіювання та самонавіювання. Завдання, особливості організації та проведення навіювання з урахуванням віку. Гетеросугестія в стані неспання та сомноленції. Метод довільного навіювання Кує. Аутогенне тренування. Візуалізація образу з психоемоційним вживанням у нього. Вплив кольору, форми, запаху, звуку, образу на психоемоційний стан. Кімната психічного розвантаження.

Психосинтез. Загальна характеристика методу. Методи самоаналізу, саморегуляції, самонастрою та інтеграції «Я» у психосинтезі. Використання методів психосинтезу для розв'язання завдань корекції.

Тема 10. Використання тілесно-орієнтованих методів з корекційною метою.

Тілесна терапія. Загальна характеристика методу. Зв'язок фізичного Я, тілесних відчуттів з психічним станом людини. Можливості і спрямованість тілесних вправ. Завдання та методи тілесної терапії. Використання методів тілесної терапії з корекційною метою. Методи м'язового розслаблення (релаксації). Види дихання. Фізична розрядка. Постава, міміка, жести. Східні оздоровчі системи. Призначення та методи невербальної взаємодії.

Танцювальна терапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу танцю. Завдання танцювальної терапії. Особливості організації корекційного процесу. Використання танцю, ритміки, психогімнастики для розв'язання проблем особистості. Тематика та призначення психогімнастичних вправ.

Тема 11. Використання методів ігрової терапії з корекційною метою.

Ігрова терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу гри. Основні напрямки ігрової терапії: психоаналітична ігрова терапія; ігрова терапія, центрована на клієнті; ігрова терапія відреагування; ігрова терапія ставлень; «примітивна» ігрова терапія. Ігрова терапія у вітчизняній психологічній практиці (Л. Абрамян, О. Варга, О. Захаров, А. Співаковська та ін.). Форми ігрової терапії: директивна та недирективна, індивідуальна, групова. Вимоги до психолога-ігротерапевта. Можливості використання ігрової терапії для розв'язання різних психологічних проблем дитини (корекція страхів, застарілих травм, невпевненості в собі, неврівноваженості, агресивності та ін.). Казкотерапія. Використання казки з корекційною метою (складання, розігрування). Лялькотерапія.

Тема 12. Використання методів зображувальної терапії та музики з корекційною метою.

Зображувальна терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу образотворчої діяльності. Використання образотворчої діяльності з метою розв'язання різних психологічних проблем

(корекція страхів, відреагування негативних емоцій, розвиток зосередженості, самоконтролю та ін.). Використання проєктивного малюнку з метою корекції. Методи індивідуального і групового малювання (парне малювання, розмовне малювання, доповнювальне малювання тощо).

Музикотерапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу музики. Використання музики для розв'язання різних завдань корекції. Застосування музики як допоміжного засобу, який посилює вплив інших методів корекції. Перелік музичних творів, які можуть бути використані з корекційною метою.

Тема 13. Психокорекційні групи. Основні положення.

Механізми психологічної корекції особистості в процесі групової роботи. Специфіка групової форми психокорекції.

Принципи організації та правила участі в психокорекційній групі. Особливості комплектування корекційної групи. Кількісний та якісний склад групи. Частота і тривалість зустрічей. Підготовка до проведення групової корекції.

Керівництво психокорекційною групою.

Групова динаміка: групи з спонтанною динамікою, групи з керованою динамікою. Завдання, етапи та особливості організації групового процесу в різних вікових групах (дошкільники, молодші школярі, підлітки, юнаки). Тематика групових вправ різного призначення.

Види корекційних груп. Особливості проведення корекції в групах тренінгу К. Левіна. Особливості проведення корекції в групах зустрічей К. Роджерса. Психологічна корекція труднощів спілкування в групах соціально-психологічного тренінгу (СПТ). Групи особистісного росту.

Тема 14. Використання методів психодрами та поведінкової терапії з корекційною метою.

Психодрама. Загальна характеристика методу. Основні компоненти психодрами: рольова гра, спонтанність, «теле», катарсис, інсайт. Дійові особи психодрами: психолог (режисер, аналітик), протагоніст, «допоміжне Я». Види психодрами: центрована на протагоністі, центрована на темі. Фази психодрами. Методи і прийоми психодрами. Використання методів психодрами з корекційною метою для розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів, особистісних проблем, проблем спілкування, поліпшення стосунків з навколишніми..

Поведінкова терапія. Модель побудови психокорекційного процесу поведінкової терапії, її мета і методи. Використання методів поведінкової терапії для розв'язання корекційних завдань у різних вікових групах і з різними категоріями осіб. Групи тренінгу вмінь. Навчання різних «життєвих умінь»: управління почуттями та емоціями, планування свого майбутнього, прийняття рішень, батьківські уміння, комунікативні уміння, впевненість у собі та ін. Основні елементи техніки тренінгу впевненості в собі.

Тема 15. Інтегроване використання різних методів з корекційною

метою.

Особливості вибору та поєднання методів психокорекції з метою посилення ефективності розв'язання психологічних проблем особистості.

Використання різних методів корекції з метою зниження психічного напруження, відреагування почуттів та переживань.

Використання різних методів корекції з метою розв'язання внутрішнього конфлікту, поглиблення розуміння себе та інших людей.

Використання різних методів впливу з метою корекції самооцінки, підвищення почуття самоповаги, впевненості в собі.

Використання різних методів корекції для самонастрою і саморегуляції психоемоційних станів і поведінки.

Використання різних методів корекції з метою виправлення емоційних вад особистості, окремих рис характеру та поведінки.

Використання різних методів корекції з метою набуття навичок адекватної поведінки в різних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ
„ВІКОВА ПСИХОКОРЕКЦІЯ”
Основна література:

1. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2015. – 384 с.
2. Кузікова С. Б. Вікова психокорекція. Навч. посібник. - К.: Главник, 2008. – с. 144. Серія «Психол. інструментарій».
3. Кузікова С. Б. Основи психокорекції [Текст] : навч. посіб. / С. Б. Кузікова. – К. : Академвидав, 2012. – 320 с. – (Серія «Альма-матер»)

Додаткова література:

1. Ассаджиоли Р. Психосинтез. Принципы и техники. – Издательство: Психотерапия, 2008. – 381 с.
2. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – Изд. 4-е, испр. и доп. – К.: Освіта України, 2007. – 332 с.
3. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с. (Серія «Монограф»).
4. Кондрашенко В. Т., Донской Д. И., Игумнов С. А. Общая психотерапия. – Минск Издательство: Вышэйшая школа, 2003. - 464 с. (Серия: ВУЗ. Студентам высших учебных заведений).
5. Напеєнко О. К., Петров К. О. Психічна саморегуляція. - К.: Здоров'я, 1995. – 238 с.
6. Основи практичної психології / [Панок В. І., Титаренко Т. М., Чепелєва Н. В. та ін.]; під ред. В. І. Панка. – [Третє стереотипне видання]. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
7. Рейнуотер Дж. Это в ваших силах. Как стать собственным психотерапевтом. / Дж. Рейнуотер // Пер. с англ. Л. А. Бабук. -Л.: "Люксспринт", 2005. – 224 с.

8. Роджерс К. Клиент-центрированная психотерапия. Теория, современная практика и применение. – Издательство: Психотерапия, 2007. – 560 с. (Серия: Золотой фонд психотерапии).
9. Хорни Карен. Невроз и рост личности. – М.: Издательство «Академический Проект», 2008. – 400 с. (Серия: Психологические технологии).
10. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 2004. – 679 с.

Розділ XIV

ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Політична психологія як наука.

Політика як соціальне явище. Феномен політизації суспільного життя. Роль політики в процесах національного відродження, розбудови незалежної, суспільства в Україні. Вплив політики на психологію людини і демократичної державності і формування громадянського психологізація політичного життя.

Об'єкт і предмет політичної психології, її міждисциплінарний характер. Структура політичної психології. Теоретичний та емпіричний рівні політичної психології. Проблематика курсу політичної психології. Понятійно-категоріальний апарат політичної психології. Основні функції політичної психології та її значення і роль в оптимізації політичної діяльності. Система методів політичної психології: структурно-функціональний, системний, порівняльний, логічний, історичний, конкретно-соціологічний, тестування, спостереження, експеримент, фактор-аналіз, екстраполяція, психобіографічний, ігровий, біхевіоризм та інші.

Становлення і основні етапи розвитку політичної психології. Дослідження проблем співвідношення особи і влади, місця людини в політиці в працях Платона, Арістотеля, Сенеки, Макіавеллі, Гоббса, Гегеля та інших мислителів минулого. Політико-психологічні праці Г. Лебона, Г. Лассуела, З. Фрейда, Е. Фромма, В. Парето, Г. Моска та інших політологів і психологів ХІХ і ХХст.ст. Оформлення політичної психології як самостійної галузі знань і науки. Створення відділення психології в Американській асоціації політичних наук (1968р.) і створення Міжнародного товариства політичної психології (1978 р.). Видання в 1978р. «Інструкції з політичної психології» за редакцію Дж. Кнутсона. Дослідження проблеми політичної психології в колишньому СРСР та в незалежній Україні.

Тема 2. Політична свідомість.

Суть політичної свідомості та її місця в системі соціокультурних факторів, що детермінують характер і спрямованість політичного життя. Структура політичної свідомості. Гносеологічні рівні політичної свідомості: емпіричний і теоретичний, буденний і науковий, Соціально-психологічний та ідеологічний. Співвідношення політичної психології та політичної ідеології. Емоційно-психологічні аспекти політичної свідомості.

Суб'єктна структура політичної свідомості. Політична свідомість особи, соціальної групи та суспільства. Феномен роздвоєння індивідуальної та суспільної свідомості і його залежність від політичних реалій. Політична самосвідомість як стрижень політичної психології, основа політичного самовизначення. Психологія політичного мислення.

Типологія політичної свідомості. Деформація політичної свідомості на ґрунті тоталітаризму та авторитаризму і проблеми формування політичної свідомості демократичного типу. Основні напрями, методи і засоби формування демократичної політичної свідомості. Значення політичних ідеалів, символів та

традицій для розвитку політичної свідомості. Характеристика розвитку та стану політичної свідомості в Україні. Роль і значення політичної свідомості для процесів державотворення, національного відродження і формування громадянського суспільства в Україні.

Тема 3. Психологічні аспекти політичної культури.

Політична культура як органічна частина загальної культури суспільства. Суть політичної культури як соціального явища і якісного рівня політичних знань, оцінок, переконань і діяльності громадян та політичних інститутів, цивілізованості політичного життя в цілому. Структура політичної культури та її основні елементи: політичні знання, політичні переконання, культура політичної діяльності і культура функціонування політичних інститутів.

Типологія політичної культури та її основні критерії. Суб'єктні типи політичної культури: політична культура особи, соціальних груп, класів, націй, суспільства в цілому. Політичні субкультури. Тоталітарний і демократичний типи політичної культури та їх психологічна характеристика. Політичні установки і стереотипи.

Основні напрями формування демократичної політичної культури. Політична соціалізація: суть та її первинний і вторинний етапи. Психологічні аспекти вивчення і запозичення зарубіжного досвіду для формування демократичної політичної культури і небезпека його копіювання, механічного і некритичного впровадження. Психологічні проблеми ставлення до політичної культури минулого. Політичні аспекти подолання рецидивів тоталітарної політичної культури і становлення політичної культури демократичного типу в умовах ідеологічного плюралізму і багатопартійності. Психологічні особливості формування політичної культури в Україні і її стан в сучасних умовах. Актуальні проблеми оновлення і розвитку політичної культури України в контексті реалій її перехідного стану і процесу переоцінки цінностей.

Тема 4. Політична психологія особистості.

Політична соціалізація: становлення особистості. Індивід, індивідуальність, особистість. Поняття політичної соціалізації. Механізми політичної соціалізації на всезагальному, соціально-психологічному та індивідуально-психологічному рівнях. Основні вікові стадії політичної соціалізації та їх особливості. Генезис політичної свідомості і політичного мислення по Дж. Адельсону: вісім основних новоутворень у віці 11-18 років. Основні системи політичної соціалізації: цілеспрямована соціалізація; стихійна соціалізація, самовиховання і самоосвіта. Результати політичної соціалізації: політична активність, політична пасивність, політичне відчуження особистості. Визначення політичної участі. Особливості політичної участі в авторитарному, тоталітарному і демократичному суспільствах. Основні мотиви політичної участі. Політична участь і поведінка.

Політичне лідерство як психологічний феномен. Лідери трьох рівнів: лідер малої групи, лідер суспільного руху, партії; політичний лідер. Специфіка лідерства на різних рівнях. Політичний лідер і його функції. Психологічні

особливості лідерства. Особа політичного лідера: основні риси і якості, інтелектуальні дані і компетентність, організаторські властивості, моральні якості. Психологічні аспекти формування і особливості функціонування політичної еліти. Характеристика політичної еліти сучасної України.

Тема 5. Психологія малих груп в політиці.

Група як суб'єкт політики. Особливості малих груп в політиці. Основні типи і типології малих груп. Спрямованість основних дій групи. Рівень групової узгодженості групи. Власні цілі групи. Особливості групової свідомості та самосвідомості. Внутрішня структура групи. Загальна ефективність групової діяльності. Політико-психологічні типології.

Етапи формування малих груп в політиці: етап «номінальної групи», етап «асоційованої групи», етап «кооперативної групи», етап «корпоративної групи», етап колективу. Внутрішні механізми становлення політичної групи: знайомство, поява первинних мікрогруп, консолідація групи. Лідер і критерії формування малих груп в політиці: принцип єдності поглядів і переконань, компетентності, особистої відданості лідеру. Феномен «команди» в політиці. Основні варіанти «команд» в історії: родоплеменні «команди»; опричнина; «компанія»; «команда» на основі фаворитизму; «негласний комітет»; «міністерство талантів»; «тайне товариство», «мозковий трест». Закон «трьох команд» лідера: статика і динаміка. «Парадокс лідера» і його варіанти.

Тема 6. Психологія великих груп в політиці

Політична психологія великих груп. Буденна групова психологія. Групова свідомість. Групова ідеологія, її структура: цінності, норми і зразки поведінки. Рівні розвитку спільності великих груп: «зовнішньо-типологічний», «внутрішньо-ідентифікаційний», «солідарно-дієвий». Діалектика розвитку групової самосвідомості: «група в собі», «група для себе», «група для інших».

Сутність і особливості соціально-етнічних відносин. Взаємозв'язок етнічного, національного і соціального та їх роль у суспільно-політичному житті. Психологічні аспекти національного питання і етнонаціональної політики. Основні види національно-етнічних груп: рід, плем'я, народ, нація, національність, раса, етнос. Національний характер. Визначення, джерела і формування національного характеру. Структура національного характеру: національний темперамент, національні емоції, національні почуття, національні упередження. Дослідження національного характеру.

Національна свідомість. Буденна національна свідомість. Її структура та динамічність. Теоретична національна свідомість. Національна самосвідомість і український менталітет. Генезис національної самосвідомості. Національно-етнічні стереотипи. Об'єктивні і суб'єктивні основи національної самосвідомості. Психологічні аспекти культури міжнаціонального спілкування як умови гармонізації міжетнічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ”

Основна література:

1. Бандурка А. М. Психология власти: Учеб. пособие для вузов / А. М. Бандурка В. А. Друзь В. – Харьков, 1998. – 145 с.
2. Головатий М. Ф. Політична психологія: підручник / М. Ф. Головатий. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
3. Основи політичної науки: Курс лекцій / Б. Кухта, Л. Климанська, А. Романюк та ін.; [За ред.. Б. Кухти]. – Л., 1998. – 556 с.
4. Психологія масової свідомості та поведінки / Відп. ред. В. О. Васютинський. – К.: Док-К, 1997. – 163 с.
5. Хомуленко Т. Б. Політична психологія: навчально-методичний посібник / Т. Б. Хомуленко, О. І. Кузнецов, Ю. І. Юріна. – Х.: Вид-во «Діса плюс», 2016. – 176.

Додаткова література:

1. Андреев А. Л. Политическая психология / А. Л. Андреев. – М.: Весь Мир, 2002. – 240 с.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Гірник А. М. Основи конфліктології. – Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 222 с.
4. Гуревич П. С. Политическая психология: Учебник для бакалавров / П. С. Гуревич. – М.: Юрайт, 2013. – 565 с.
5. Деркач А. А. Политическая психология: Учебник для бакалавров / А. А. Деркач, Л. Г. Лаптев. – М.: Юрайт, 2013. – 591 с.
6. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология / Г. Г. Дилигенский. – М.: Наука, 1996. – 304 с.
7. Ирхин Ю. В. Проблемы теории и психологии политики: Монография / Ю. В. Ирхин, Е. А. Котеленец, Д. Е. Слизовский. – М.: РГГУ, 1996. – 224 с.
8. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии: Учеб. пособие / Д. В. Ольшанский. – Екатеринбург, 2001. – 496 с.
9. Ольшанский Д. В. Политико-психологический словарь / Д. В. Ольшанский. – М.: Академический проект, 2002. – 576 с.
10. Шерковин Ю. А. Психологические проблемы массовых информационных процессов / Ю. А. Шерковин. – М.: Мысль, 2000 – 144 с.

Розділ XV

ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

Тема 1. Перелік цільових соціальних груп клієнтів та обґрунтування необхідності роботи з ними.

Особливості статусу клієнта в соціально-психологічній роботі з різними соціальними групами клієнтів. Складні життєві обставини. Стадії подолання складних життєвих обставин. Орієнтація на потреби і ресурси клієнтів. Потреби людини й ресурси для їх задоволення. Якість життя. Соціальне виключення. Дискримінація клієнтів. Соціальні стереотипи. Явище набутої безпорадності та госпіталізму. Права клієнтів і принцип активізації.

Тема 2. Характеристика основних методів роботи з клієнтами з різних соціальних груп у психології.

Особливості психологічного забезпечення роботи з клієнтами з різних соціальних груп. Мета і характеристика психологічного забезпечення. Основні функції та методи психологічного забезпечення роботи з клієнтами різних соціальних груп. Діагностичний і функціональний підходи в роботі з різними соціальними категоріями. Сучасна теорія процесу психоаналітичного консультування. Когнітивно-біхевіоральна модель роботи з клієнтами. Мультимодальна терапія. Принципи гуманістичної психології в роботі з клієнтами різних соціальних груп. Основні підходи до діагностичної, корекційно-реабілітаційної та профілактичної роботи з клієнтами різних соціальних груп.

Тема 3. Психологія роботи з різними типами сімей. Особливості роботи з сім'єю «групи ризику».

Класифікація сімей за різними ознаками, виокремлення проблемних, та їх соціально-психологічна характеристика: за стилем взаємодії та спілкування (авторитарна, демократична, ліберальна); відповідністю шлюбно-сімейних стосунків суспільним нормам (патріархальна, егалітарна); способом планування сімейного життя (зріла, проблемна) та способом розв'язання сімейних проблем (конструктивна, деструктивна); альтернативним стилем життя (ЛГБТ). Чинники успішності міжособистісного спілкування у сім'ї (між подружжям та у взаєминах батьків і дітей). Співпраця, паритет, змагання, конкуренція, антагонізм подружжя. Подружжя сумісність. Подружжя адаптованість. Диктат, гіперопіка, невтручання, співробітництво як основні стилі батьківсько-дитячих стосунків. Напруження і відчуження у батьківсько-дитячих стосунках. Розлучення як важлива соціально-психологічна проблема. Причини та наслідки розлучень для подружжя та дітей. Адикції в сім'ях і способи роботи з клієнтами з таких сімей та сім'ями. Робота психолога з людьми та дітьми-жертвами насилля в сім'ї.

Тема 4. Соціально-психологічна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями.

Розв'язання соціально-психологічних проблем як основне завдання психологічних служб армії. Основні проблеми, які виникають в сучасній армії й мають потребу у відповідному соціально-психологічному супроводі. Допомога психолога в забезпеченні підготовки молодих людей до служби в збройних силах. Психологічна підготовка командирів до роботи з особовим складом. Специфіка роботи соціального психолога з розв'язання проблем особистого характеру у військовослужбовців. Специфіка роботи психолога з сім'ями військовослужбовців.

Тема 5. Соціально-психологічна робота зі спортсменами.

Проблеми і питання соціально-психологічного характеру у галузі спорту. Урахування специфіки видів спорту, до яких належать спортсмени (індивідуальних або ігрових), у роботі соціального психолога. Проблеми психологічної готовності й психологічної стійкості спортсменів під час тренувань і змагань. Робота психолога з попередження й ефективного розв'язання міжособистісних конфліктів спортсменів

Тема 6. Принципи організації та зміст соціально-психологічної роботи у сфері зайнятості.

Основні принципи організації соціально-психологічної роботи у сфері зайнятості. Проблеми і питання соціально-психологічного характеру у сфері зайнятості. Урахування специфіки клієнтів-безробітних у роботі психолога. Діагностична, профілактично-корекційна та консультативна робота з безробітними.

Тема 7. Принципи організації та зміст соціально-психологічної роботи з людьми з особливими потребами (інвалідами).

Основні принципи організації соціально-психологічної роботи з людьми з особливими потребами (інвалідами). Проблеми соціально-психологічного характеру при організації роботи з людьми з особливими потребами. Урахування специфіки клієнтів-інвалідів у роботі психолога. Діти з особливими потребами: специфіка роботи з дітьми-інвалідами та їх сім'ями. Діагностична, профілактична, корекційно-реабілітаційна та консультативна робота з дорослими людьми з особливими потребами (інвалідами).

Тема 8. Особливості соціально-психологічної роботи з особами з відхиленнями у правовій самосвідомості.

Теоретичні передумови соціально-психологічної роботи з особами з відхиленнями у правовій самосвідомості: основні напрямки соціально-психологічних досліджень у сфері боротьби з протиправною поведінкою; соціально-психологічні дослідження особливостей злочинців та їх жертв (віктимологія); психологічні ефекти заключення у місця позбавлення волі. Вплив перебування у місцях позбавлення волі на психіку засудженого.

Особливості профілактики та корекції протиправної поведінки. Психологічна допомога в місцях позбавлення волі. Основні напрямки надання психологічної допомоги особам, які стали на шлях ресоціалізації, в місцях позбавлення волі та тим, що повернулися з місць позбавлення волі.

Тема 9. Основні напрямки та методи соціально-психологічної роботи із молоддю.

Основні принципи організації соціально-психологічної роботи з молоддю. Проблеми соціально-психологічного характеру при організації роботи з молоддю. Діагностична, профілактична, консультативна робота з молоддю.

Тема 10. Соціально-психологічна робота з людьми похилого віку.

Основні принципи організації соціально-психологічної роботи з людьми похилого віку. Проблеми соціально-психологічного характеру при організації роботи з людьми похилого віку. Діагностична, профілактична, консультативна робота з людьми похилого віку.

Тема 11. Організація соціально-психологічної роботи з клієнтами, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги.

Основні принципи організації психологічної роботи з клієнтами, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги. Проблеми клієнтів, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги. Діагностична, профілактична, консультативна робота з клієнтами, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги.

Тема 12. Соціально-психологічні аспекти роботи з маргінальними групами населення.

Основні принципи організації соціально-психологічної роботи з етнічними, соціальними, політичними, інтелектуальними, адиктивними маргіналами. Проблеми соціально-психологічного характеру при організації роботи з маргінальними групами населення. Урахування специфіки клієнтів-маргіналів у роботі психолога. Діагностична, профілактична, консультативна робота з маргіналами.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ”

Основна література:

1. Ануфрієва Н. М., Зелінська Т. М., Єрмакова Н. О. Соціальна психологія: Навч. посібник. / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, Н. О. Єрмакова. – К.: Каравела, 2016. – 370 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.
3. Психологія соціальної роботи: підручник / за ред. Ю. М. Швалба. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 272 с.

4. Психология социальной работы / под ред. М. А. Гулиной. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://uf.kgsu.ru/lib/doc.php>
5. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика [Текст]: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.

Додаткова література:

1. Башкатов И. П. Психология асоциально-криминальных групп подростков и молодёжи. / И. П. Башкатов. – М. - Воронеж: Изд-во МПСИ, МОДЭК, 2002. – 416 с.
2. Бойко А. М. Соціальна робота з клієнтами із залежністю від алкоголю та наркотиків: Метод, рек. з навч. курсу для магістеріуму / Шк. соц. роботи; Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія"; Кафедра соц. роботи; Ужгород, держ. ун-ту. – К.; Ужгород, 2000. – 76 с.
3. Бойко А. Л. Соціальна робота з клієнтами, інфікованими ВІЛ та хворими на СНІД: Метод, рек. з навч. курсу для магістеріуму / А. Л. Бойко. – Шк. соц. роботи Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія"; Кафедра соц. роботи; Ужгород, держ. ун-ту. – К.; Ужгород: УЖДУ, 2000. – 64 с.
4. Золотарева Т. Ф., Миншалиева М. Р. Социально-психологическая помощь в центрах социального обслуживания. / Т. Ф. Золотарева, М. Р. Миншалиева. – М.:Смысл, 2000. – 136 с.
5. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. / І. Б. Іванова - К.: Логос, 2000. - 87 с.
6. Ліщинська О. А. Інформаційно-психологічна безпека: концепція соціально-психологічного імунітету / О. А. Ліщинська. – Івано-Франківськ: ПП Кузів Б. П., 2013. – 144 с.
7. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях /И. Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2008. – 928 с.
8. Машек Ю. О. Усунення залежності від азартних ігор: навчальний посібник для студентів психологічних факультетів. / Ю. О. Машек.- К.: КСУ, 2006 – 116 с.
9. Руланн Э. Г. Как остановить травлю в школе. Психология моббинга / Э. Г. Руланн. – М.: Генезис. – 2012. – 264 с.
10. Яцемирская Р. С., Беленькая И. Г. Социальная геронтология: Учеб. пособие для студ. вузов. / Р. С. Яцемирская, И. Г. Беленькая. — М.: Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 2003. – 224 с.

**ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ
«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЇ З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ»
ДЛЯ ВИПУСКНИКІВ-ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО)
СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ І ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ
(спеціалізацією Консультативна психологія)**

1. Етапи наукового дослідження. Поняття, функції та структура програми дослідження.
2. Методичне забезпечення експериментальних досліджень.
3. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження, її сутність та структура. Вимоги до магістерської роботи.
4. Обробка результатів наукових досліджень. Прийоми викладення матеріалів наукового дослідження.
5. Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Анотування, конспектування та реферування наукового джерела.
6. Науково-педагогічна сутність проектування. Функції, види та рівні наукового проектування.
7. Поняття про наукові заходи. Різновиди наукових заходів. Організація наукової конференції.
8. Підготовка до участі у науковій дискусії, полеміці. Підготовка і написання наукової статті.
9. Причини системної кризи сучасної вітчизняної та зарубіжної психодіагностики.
10. Психічні стани людини як предмет емпіричного дослідження у сучасній психології. Дослідження психічних станів особистості в особливих та екстремальних умовах.
11. Сучасні засоби діагностики особистості та особистісних властивостей.
12. Мета, об'єкт та предмет психодіагностики в клінічній практиці. Сучасні методи психодіагностики в клінічній практиці.
13. Активне, уважне, емпатійне слухання, його мета, навички, вимоги.
14. Конфронтація як технологія консультування.
15. Коуч-технологія короткотривалого консультування. Основні етапи.
16. Принцип Надії в Позитивній психології Н. Пезешкіана. Метод позитивної реінтерпретації, кроскультурний підхід та метод метафори в роботі психолога-консультанта.
17. Використання Диференційно-аналітичного опитувальника (ДАО) в роботі психолога-консультанта.
18. Симптоматичний рівень консультування в Позитивній психології: робота з макро і мікро-подіями, можливості використання Балансної моделі.
19. Робота психолога-консультанта з мотиваційним компонентом досягнення результату.
20. Особливості роботи психолога в рекламній діяльності. Психологічні аспекти залучення уваги до реклами.
21. Психологія пропаганди і реклами в засобах масової інформації.

22. Психологічні особливості юнацтва, що навчається у ЗВО.
23. Самостійна робота студентів ЗВО та вміння навчатися впродовж всього життя.
24. Психологічні особливості студентських академічних груп.
25. Роль особистості викладача у навчально-виховному процесі у ЗВО.
26. Лекційна форма навчання та її особливості.
27. Семінар, його призначення та особливості.
28. Контроль і оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів.
29. Методи навчання та особливості їх використання на заняттях з психології.
30. Поняття тренінгу та його атрибути. Види тренінгів.
31. Мотиви тренінгової діяльності. Правила та етичні принципи тренінгової роботи.
32. Основні підходи до створення тренінгу. Технології тренінгу.
33. Робота над програмою тренінгу, її оформлення. Структура тренінгового заняття.
34. Визначення та предмет психологічної корекції. Сутність підходу «Вікова психокорекція».
35. Форми, етапи, завдання психологічної корекції. Особливості завдань вікової психокорекції.
36. Принципи психокорекції. Реалізація принципу особистісного саморозвитку у Віковій психокорекції.
37. Запропонуйте прийоми і техніки саморегуляції, усвідомлення, самоаналізу, реконструювання ставлень, почуттів, поведінки особистості.
38. Визначення показників і критеріїв норми (відхилення) поведінки та розвитку особистості.
39. Поняття психологічного здоров'я особистості, його показники та чинники.
40. Визначення, предмет та завдання психопрофілактики.
41. Саногенний потенціал та психогігієна особистості.
42. Поняття про політичну свідомість та її структуру.
43. Психологічний аналіз цілей та засобів у політичній діяльності.
44. Сучасні психологічні концепції політичного лідерства.
45. Психологічні умови попередження та розв'язання політичних конфліктів.
46. Психологічний аналіз сім'ї як соціально-психологічного феномену. Функції сім'ї. Підсистеми сім'ї. Робота психолога з сімейними ролями та стилями, зовнішніми і внутрішніми межами сім'ї, сімейними міфами.
47. Робота психолога з проблематикою сумісності шлюбних партнерів, неефективною рольовою поведінкою, несприятливими сімейними сценаріями.
48. Аналіз соціально-особистісних чинників порушень функціонування сім'ї. Основні ознаки та критерії дисфункційної і нормально функціонуючої сім'ї. Робота психолога з дисфункційними сім'ями.
49. Розлучення як феномен шлюбного життя. Робота психолога з психологічними проблемами шлюбних партнерів та їх дітей, спричиненими розлученням.
50. Аналіз причин конфліктів у шлюбі та сім'ї. Конфлікти батьків і дітей. Методи діагностики та основні технології психологічної профілактики і

корекції сімейних конфліктів.

51. Методи та методики діагностики особистості шлюбних партнерів, подружніх та батьківсько-дитячих стосунків, психологічного клімату сім'ї в цілому.

52. Кризові періоди шлюбно-сімейних стосунків. Психологічні технології, що використовуються у роботі з сім'єю, що переживає кризу. (психоаналітична сімейна терапія, базована на досвіді сімейна терапія. системна сімейна психотерапія тощо).

53.) стрес, травматичний стрес та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

54. Діагностичні критерії посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Загальні підходи до психотерапії ПТСР.

55. Фактори та індикатори суїцидального ризику.

56. Різновиди насильства над дітьми. Емоційне насильство. Психологічне насильство. Фізичне насильство. Сексуальне насильство. Насильство у школі.

57. Обґрунтувати алгоритм роботи психолога з людьми з особливими потребами (інвалідами). Проаналізувати особливості діагностичної, профілактичної, корекційно-реабілітаційної та консультативної роботи з дітьми та дорослими цієї категорії клієнтів (з наведенням конкретних психодіагностичних та корекційних технологій).

58. Обґрунтувати алгоритм роботи психолога з профілактики та корекції протиправної поведінки. Психологічна допомога в місцях позбавлення волі. Основні напрямки надання психологічної допомоги особам, які стали на шлях ресоціалізації, в місцях позбавлення волі та тим, що повернулися з місць позбавлення волі (обґрунтувати алгоритм роботи з наведенням конкретних психодіагностичних та корекційних технологій).

59. Проблеми соціально-психологічного характеру при організації роботи з людьми похилого віку. Діагностична, профілактична, консультативна робота з людьми похилого віку. Обґрунтувати алгоритм роботи психолога з клієнтом похилого віку (з наведенням конкретних психодіагностичних та корекційних технологій).

60. Основні проблеми клієнтів, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги. Діагностична, профілактична, консультативна робота з клієнтами, що потребують екстреної соціально-психологічної допомоги. Обґрунтувати алгоритм роботи психолога (з наведенням конкретних психодіагностичних та корекційних технологій) з клієнтом, що потребує екстреної соціально-психологічної допомоги.

Примітка

На комплексному кваліфікаційному іспиті випускникам буде запропоновано розв'язання конкретних проблемних ситуацій з метою оцінки ефективності планування та розробки алгоритму психологічної роботи з клієнтами, які перебувають в ускладнених ситуаціях життя.

Проблемні ситуації до комплексного кваліфікаційного іспиту «Теорія і практика психології з методикою викладання»

3.1. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

У консультативній бесіді жінка 34 років зізнається психологові, що вона не любить свого старшого сина. У своїй батьківській сім'ї вона сама була старшою дитиною, яку не любили. Дійшло до того, що в 12 років вона заявила батькам, що вони її взяли з дитячого будинку.

Тепер все повторюється. Вона не любить свого сина, хоча з усіх сил намагається це приховувати. Син дратує її все частіше, і вона безсила щось змінити. Це роздратування з'явилося ще до народження другої дитини, коли старшому синові було 5 років. Старший син добре ставиться до матері: розпитує про її справи, співчуває їй, але матір дратує навіть це. Іноді, коли мати кричить на сина, її чоловік, бачачи, що вона переступає межу дозволеного, говорить: "Краще б ти розрядилася на мені, ніж на дитині".

Дайте психологічний аналіз даної проблеми. Складіть проект програми психологічної допомоги сім'ї.

3.2. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

У психологічну консультацію звернулася жінка 36 років із скаргами на важке спілкування з п'ятнадцятирічним сином. Шлюб розпався після народження сина. Багато років жінка з дитиною жили з бабусею і дідусем, які в основному і виконували батьківські ролі. Недавно переїхали у нову квартиру.

Мати говорить, що син її не слухає, грубіянить. Жінка принесла малюнок сім'ї, виконаний сином. На малюнку зображені мама і син спинами один до одного. Незвичайним є те, що аркуш паперу склеєний з клаптиків. Мама, вибачаючись, пояснила: "Після того, як син закінчив малювати, я його запитала, коли він останнього разу тримав у руках пілосос (на малюнку він зобразив себе з пілососом). Він відповів: "Що, не подобається?! " - і розірвав малюнок. Довелося склеїти"...

Надайте аналіз цієї сімейної ситуації. Запропонуйте психодіагностичні методики, адекватні ситуації. Обґрунтуйте власну думку.

3.3. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася жінка 31 року із скаргою на доньку: "Моя семирічна дочка ревнує мене до свого молодшого брата. Коли він був зовсім маленьким, це не дуже проявлялося, а зараз наші стосунки дуже загострилися.

Варто зробити їй якесь зауваження, як вона "ниє": "Ти мене не любиш, любиш тільки свого Сашка". Я починаю себе ловити на тому, що лише візьму молодшого на руки, так і відпускаю: а раптом дочка знову приревнує. При ній намагаюся звертати менше уваги на сина. Але часто чую: "Мамо, чому ти йому поклала більший шматок торта!" "Ти знову з ним граєшся, а хто буде гратися зі мною? ..."

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.4. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

На конференції юристів соціального психолога попросили представити результати дослідження процесу прийняття рішення присяжними. У ході дослідження психолог брав інтерв'ю у кожного члена журі присяжних, що брали участь у судовому засіданні одного вбивства. У цьому дослідженні ідентичність кожного учасника ретельно приховувалась, проте психолог описав процеси прийняття рішення в середині окремих підгруп. Наприклад, у журі присяжних входило семеро жінок, двоє афроамериканців, один американець, архітектор і водій вантажівки. Дослідник повідомляв про результати голосування і манери кожного із присяжних, згадуючи про їх специфічні соціальні характеристики. Коли дослідника запитали про етичну сторону такого оприлюднення даних, він сказав, що імена членів журі не згадувалися і що в цьому випадку присяжні були суспільними фігурами, чия думку не можна було розглядати окремо від громадської.

Які специфічні етичні проблеми піднімаються в цьому прикладі?
Яка ваша точка зору? Чи вчинив дослідник неетично?

3.5. Проаналізуйте експериментальну ситуацію та виконайте завдання.

В експерименті брали участь дві групи досліджуваних. Кожній з груп зачитувався один і той же список слів, які характеризують певну особу. Одна група спочатку отримувала позитивну інформацію, а потім негативну. Інша група – навпаки. Першій групі список слів зачитувався в такому порядку: розумний, працелюбний, ініціативний, впертий, брехливий, безтактний. Другій групі список зачитувався в зворотному порядку.

Потім досліджувані записували загальне враження про особу. Виявилось, що думка першої групи: особа здібна, проте має деякі недоліки. Думка другої групи: проблемна особа, реалізації можливостей якої заважають серйозні перешкоди.

Визначте тип, мету, змінні (залежну, незалежну) в цьому дослідженні.

3.6. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Батьки звернулися до практичного психолога по консультацію стосовно чотирнадцятилітнього сина, який всього боїться, ні з ким не товаришує, завжди з страхом вступає в контакт з незнайомими людьми, впертий, вдома часто плаче, з класу втікає, пояснити причини чого не може. Дає обіцянки йти до школи, але тільки підходить до неї - біжить світ за очі. Нічого не може з собою зробити. Батьки проводжали його до самого порогу школи, але даремно.

Сім'я дружна, є молодший син — протилежність першому. Старший успадкував від батька відчуженість та замкнутість. Мати чуйна жінка, змучена страхами за сина, не знає як їй діяти далі.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.7. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Людмила Д., 25 років. Одружена 7 років. Живе з чоловіком та свекрухою. За професією бухгалтер. Звернулася із скаргою на відчуття втоми, часті головні болі, безсоння.

Зовні сімейні стосунки хороші. Людмила має дитину 4 років. Більш детальне вивчення сімейних взаємин виявило комунікативні проблеми зі свекрухою. Проблема виникла одразу після заміжжя. Свекруха прив'язана до сина й боляче переживала його одруження. Однак, на перший погляд, зустріла невістку з радістю, намагалась у всьому їй допомогти, постійно виправляючи та підказуючи, як і що потрібно робити.

З появою дитини конфлікт поглибився. Свекруха цілком взяла на себе догляд за онуком. Дитина одного разу навіть бабусю назвала мамою, що спричинило страждання Людмили. Останнім часом невротичні симптоми посилились, з'явилися роздратування, зниження настрою.

Зробіть інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.8. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася жінка 36 років, професія - перекладач. Є син восьми років. Рік тому вона закохалась в одруженого чоловіка, згодом вони стали жити разом. З часом виникло питання про те, з ким залишиться син. Новий чоловік був категорично проти приймати дитину, мотивуючи тим, що він залишив свого сина не заради того, щоб виховувати чужого. Вирішили дитину залишити рідному батькові. Батько хлопчика докладав чимало зусиль для виховання сина. Однак мати дуже страждає, сумує за сином. Коли вона зустрічає хлопчика біля школи, той втікає.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.9. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До Вас як психолога звернулася жінка 26 років зі скаргами на постійні непорозуміння з чоловіком. Причини невідомі. У шлюбі 6 років. Познайомились у студентські роки, одружились. Зараз обоє працюють. Живуть в новій двокімнатній квартирі, виховують трирічного сина. З бесіди стало відомо, що сварки завжди виникають "на пустому місці": побутові дрібниці, стають причиною конфлікту. Останнім часом обох не покидають думки про розлучення.

Ви вирішили спочатку оцінити індивідуально-психологічні особливості клієнтки. Які методики найкращим чином для цього підходять? Обґрунтуйте вашу відповідь. Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.10. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася мати десятикласниці. До шостого класу дочка була веселою, активною дівчиною, добре навчалася в школі, любила спілкуватися з дітьми і однокласниками, багато часу приділяла участі у позакласній роботі, відвідувала гуртки та інші шкільні заходи. Зараз вона зовсім змінилася. Замкнулася, перестала спілкуватися з товаришами, губиться в присутності чужих людей, уникає компаній і галасливих, зібрань. Стала гірше навчатися. Весь вільний час проводить у своїй кімнаті: шиє, вишиває, малює. Ні про які гуртки і студії чути не хоче. Прискіпливо ставиться до власної зовнішності. Живе своїм напруженим життям, що іноді проривається у нервових репліках і пригніченому настрої. На відверту розмову з матір'ю не йде.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.11. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Наратив клієнтки: "...Я вже все перепробувала: благала, плакала, просила, щоб не пив. Він обіцяв не пити, якщо йому не будуть "тріпати нерви". Догоджала йому в усьому, слово поперек сказати боялася, дітям суворо наказувала, щоб тата вони не дратували. Усе одно знайде привід, щоб розсердитися, і тоді вже нап'ється, як він каже, на "законній основі". Тоді я стала кричати і лаятися, виганяти його з дому, якщо прийшов п'яний, ховати гроші. Стало ще гірше: він гроші візьме в борг, а мені віддавати. І вештається невідомо де, а я шаленію від страху, що там з ним, бо п'яний, а місто велике, автомобілі носяться та й злочинність зараз яка!

Тоді я сказала: краще пий вдома. Сама купляла йому пляшку, пила разом з ним за компанію. Але він став пити все більше і більше. Уже не соромлячись, купляв спиртне і товаришів по чарці став запрошувати. Цього я вже не витримала. Розповіла все його матері. Вона йому дала "прочухана". "Горілчаних братів" відвадила, гроші і навіть взуття на вихідні дні в нього забирає і ховає. Тепер ми з нею чергування встановили, щоб на роботу його проводити і зустрічати. А він, такий підступний, все одно вивернеться та нап'ється. Що робити - не знаю".

Чим зумовлені такі дії дружини і свекрухи? Який прогноз можна дати стосовно цієї сім'ї, якщо події будуть розвиватися стихійно, спеціального психологічного впливу? Складіть проект програми психологічної допомоги сім'ї.

3.12. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Кореспондент.net, 15 листопада 2007 року. «У білоруському місті Гомелі з'явилася людина, яка називає себе законним спадкоємцем царського престолу Росії. Новоявлений імператор звернувся до російських і зарубіжних ЗМІ із закликом інформувати народ про введення надзвичайного стану і необхідність

прийняття присяги на вірність государю. Сергій Бондаренко, який називає себе Великим Князем Росії, повідомив журналістам, що напередодні в Гомелі ним були прийняті права Імператора Росії. Новоявлений спадкоємець російського престолу видав указ № 1, згідно з яким доручив МВС РБ "відновити права народу й особисті, втрачені збройним переворотом 1917 року". Крім того, документом наказано відновити кримінальну справу "за зраду Батьківщині німецького шпигуна Володимира Леніна". Також указом введено надзвичайний військовий стан. Крім цього, Бондаренко повідомив, що "присяга на вірність народу й мені (Великому Князеві Росії), для Міністра МВС РБ В.Наумова призначена на 16 листопада 2007 року". "Доручаю інформувати всі посольства й народи", - йдеться в посланні новоявленого імператора».

Проаналізуйте це повідомлення. Який розлад має місце? Які основні ознаки цього розладу?

3.13. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

З хворою досить важко вести бесіду. Погано розуміє те, що їй говорять, сама говорить незв'язно. Але старанно виконує завдання, які їй пропонують. Працює з задоволенням, не стомлюючись і майже не відволікається. Хвора пізнає предмети і намагається пояснити їх призначення, але не може їх назвати. Підказування частин слів чи слів повністю не допомагає хворій. Коли хворій підказують "Човен" вона повторює "Чоден", "Корова" – "Коломба", "Хата" – "Гатка". Хвора зовсім не може писати під диктовку, навіть написати своє ім'я. Не може зашнурувати взуття. Нічого не пам'ятає (заново привіталася з експериментатором).

Які патопсихологічні симптоми мають місце? Які діагностичні висновки можна зробити?

3.14. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Лаура, 40 років. Лаура пристрасно бажала якомога швидше стати незалежною і залишити батьківський дім. Вона вийшла заміж, але дітей у неї не було. У неї була собака, до якої Лаура була дуже прив'язана. Собака захворіла, її частково паралізувало, і, на думку ветеринарів, не було ніякої надії на одужання. Нарешті чоловік розповів про це Лаурі, запитавши її: «Чи потрібно приспати собаку чи ні?» З того часу Лаура стала неспокійною, схвильованою і пригнобленою. Потім Лаура почала скаржитися на сусідів. Жінка, яка жила поверхом нижче них, стукала в стіну, щоб дратувати Лауру. Вона все більше і більше турбувалася про це. Лаура прокидалася посеред ночі: їй здавалося, що вона чула звуки з нижньої квартири. Потім Лаура стала ще більш тривожною. Їй почало здаватися, що тепер сусіди записують кожне її слово, можливо, що у них в квартирі «жучки». У Лаури стали з'являтися «забавні» відчуття. Відбувалося багато дивного, чого вона не могла пояснити, люди на вулиці якимось кумедно дивилися на неї, продавець у м'ясній лавці з якоюсь метою обслужив її останньою, хоча вона перебувала в середині черги. Протягом кількох наступних днів Лаура відчувала, що люди намагаються заподіяти шкоду їй або її чоловікові. Увечері, коли Лаура дивилася телевизор, їй стало зрозуміло, що телевізійні

програми стосувалися її життя. Люди в цих програмах часто говорили точно те, про що вона думала. Вони крали її думки. Лаура вирішила піти в поліцію і доповісти про це.

Який розлад має місце? Які основні ознаки цього розладу?

3.15. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Повертаючись до минулого, мати Марка пригадує деякі речі, які вже тоді здавалися їй дивними. Наприклад, вона згадує, що, коли вона підходила до нього, Марк, здавалося, ніколи не передчував, що його візьмуть на руки. Крім того, незважаючи на його прихильність до соски (Марк висловлював невдоволення, якщо її клали не на місце), він виявляв мало інтересу до іграшок. Він рідко вказував на що-небудь і, здавалося, не звертав уваги на звуки. Велику частину часу Марк проводив, ритмічно постукуючи по краю ліжечка, і здавався глибоко зануреним в свій власний світ. Коли Марку виповнилося два роки, його поведінка стала серйозно турбувати батьків. Марк, розповідають вони, зазвичай завжди «дивився крізь» людину, але дуже рідко прямо на людину. Він міг вимовляти кілька слів, але не схоже було, щоб він розумів людську мову. Фактично, він не реагував навіть на власне ім'я. Весь свій час Марк витрачав на дослідження знайомих предметів, які він крутив і крутив у руках, тримаючи їх прямо перед своїми очима. Особливу заклопотаність батьків викликали рухи Марка: він міг раптово стрибнути, почати розмахувати руками або стискати і крутити руками свої пальці, корчив найдивніші гримаси, особливо коли був схвильованим. Марк любив укладати предмети рівними рядами і голосно кричав, коли цей порядок порушували. Він наполегливо вимагав, щоб всі речі залишалися на своїх місцях, і дуже засмучувався щоразу, коли мати робила спробу переставити по-новому меблі у вітальні. Після п'яти років стан Марка почав повільно покращуватися.

Який розлад має місце? Які основні ознаки цього розладу?

3.16. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До кабінету психотерапевта першою зайшла мати хлопчика 4 років, потім батько. На пропозицію терапевта взяти стільці і сісти сім'я відреагувала таким чином: мати жестом наказала хлопчику сісти поруч із психотерапевтом, сама сіла за спиною хлопчика на відстані 3 метрів, а батько сів ще далі, на відстані 2 метрів від дружини. Утворився своєрідний сімейний трикутник.

Про що може свідчити таке розташування? Як ви будете враховувати цей факт у діагностичному та корекційному процесах?

3.17. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

З розповіді клієнтки: "У день тринадцятиріччя сина помер мій чоловік. Після похорону син став дуже замкнутим, хоч до цієї події він ділився зі мною своїми думками та враженнями. Замкнутий, небагатослівний він скрізь: і в школі, і вдома, і в оточенні друзів. Таке враження, що він перестав цікавитись навіть тим, що його до цих трагічних подій хвилювало. Що зробити, щоб він

став знову таким, яким був?". Підліток пройшов групову психотерапію без особливого успіху.

Які додаткові психотерапевтичні заходи можна запланувати? Обґрунтуйте свою відповідь.

3.18. *Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.*

Оберіть із трьох наведених відповідей психотерапевта на висловлювання клієнта ту, яка на вашу думку є найбільш корисною:

Клієнт: «Я почуваю себе жахливо. Ніщо не приносить мені задоволення».

Психотерапевт:

1. «Я думаю, це від того, що ви постійно порівнюєте себе з іншими»
2. «Ніщо з того, що ви робите, не приносить вам задоволення?»
3. «Я не можу повірити, що все так погано».

Обґрунтуйте свій вибір. Поясніть, чому інші відповіді видаються Вам неприйнятними.

3.19. *Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.*

Клієнт звернувся за допомогою до психолога. "Років десять тому до мене на вокзалі підійшов чужий хлопчик і попросив грошей. Я сказав, що не маю. На це він відповів: " Ах, не маєш грошей, то й не будеш мати життя". З того часу ці слова переслідують мене завжди, коли зі мною щось трапляється. Потрапив у автокатастрофу - це мені за те, що не дав хлопчикові грошей. Поламав ногу - це теж розплата, - і так кожного разу. А неприємності трапляються зі мною доволі часто. Як забути ці слова?"

З чим можуть бути пов'язані проблеми клієнта, згідно з поведінковою моделлю психотерапії? Як ці ж проблеми можуть бути описані через поняття комплексу меншовартості і соціального інтересу?

3.20. *Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.*

На прийом до психолога прийшла жінка із скаргою на непорозуміння з одинадцятирічною дочкою. Дівчинка від першого шлюбу, однак не здогадується, що її виховує вітчим. Мати категорично проти того, щоб повідомляти дочці відомості про її рідного батька, оскільки в дитинстві сама пережила подібну історію: у чотирнадцятирічному віці вона дізналась, що її виховує не рідний батько. З роками жінка так і не змогла добре ставитись до людини, яка її виховала. Мати не хоче, щоб в подібну ситуацію потрапила і її дочка.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.21. *Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.*

До психолога-консультанта звернувся чоловік 45 років. Після двадцяти років спільного сімейного життя після чергового скандалу дружина вигнала його з дому, звинувативши у аморальній поведінці та зраді. Чоловік найбільше переживає з приводу того, що дружина забороняє йому бачитись із дітьми, яких

він дуже любить. Дружина не подає на розлучення і не йде на примирення, при цьому оговорює батька перед дітьми. Батька глибоко бентежить те, що діти відмовляються розмовляти з ним по телефону, уникають зустрічі на вулиці, у школі.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.22. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психологічної консультації звернуся мати учня другого класу. Хлопчик йшов у школу добре підготовлений, з бажанням та радістю. Проблеми почали наростати майже одразу. На сьогоднішній день дитина просто відмовляється ходити в школу, вночі пробуджується, кричить, здригається. Син став дратівливим, нервовим, плаксивим. “Я просто не впізнаю своєї дитини”, - каже мати. Вона підозрює, що тривожність дитини породжена атмосферою у класі. Виявляється, що вчителька часто кричить на дітей, ображає їх, несправедливо ставиться та занижує оцінки. Розмови із вчителькою, директором школи були безрезультатними. Мати у відчаї, не знає що їй робити.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

3.23. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Хворий 27 років направлений на консультацію до психіатра лікарем-терапевтом, до якого звернувся зі скаргами на болі в серці, поганий апетит, сон, слабкість, швидку стомлюваність, зниження розумової працездатності. Якоїсь патології з боку внутрішніх органів виявлено не було. У бесіді з психіатром стриманий, небагатослівний, неохоче і коротко повідомляє анамнестичні відомості. Хворого скеровано до психолога.

Які психодіагностичні методики дають можливість виявити психотравмуючі фактори і хворобливі переживання у хворого?

3.24. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Хлопчик, учень 3 класу, – дитина з неблагополучної родини (батьки зловживають алкоголем). Не може повторити без помилок речення, слово, цифри, плутає умови задач. Йому важко дається вивчення вірша, або таблиць множення. Він по кілька разів перепитує вчителя або сусіда за партою про зміст отриманого завдання, під час диктанту забуває окремі слова, списуючи текст, постійно повертається до зразка. Добре орієнтується в практичному житті, знає, де можна купити продукти за більш дешевою ціною.

Якою має бути тактика психолога при визначенні рівня інтелектуальних здібностей щодо вирішенні питання про те, у якій школі (масовій чи допоміжній) може вчитися дитина?

3.25. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психологічної служби одного з ЗВО звернулася студентка 21 року зі скаргами на появу незалежно від її волі думок про те, чому в людей носи різної форми. Студентка розуміє всю безглуздість таких думок і ставить до них з повною критикою, але позбутися їх не в змозможна.

Яке порушення мислення має місце в цієї хворої? Які методики діагностування даної патології ви знаєте? Якими мають бути подальші дії психолога вузівської служби?

3.26. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Керівник, що бажає стати лідером колективу, звернувся до психолога з проханням виявити його слабкі і сильні сторони для свого розвитку. Які методики допоможуть це зробити і чому саме вони?

3.27. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Молоде подружжя звернулось в психологічну консультацію зі скаргою на складні відносини з батьками з обох сторін. Які методики дозволять виявити їх особистісні особливості (для покращення взаємовідносин з батьками). І чому саме вони?

3.28. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

В роботі спеціаліста з реклами необхідні добре розвинені креативність, самостійність, відповідальність, активність, акуратність. Які методики можна використовувати для відбору на цю посаду. І чому саме їх?

3.29. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

В психологічну консультацію звернулася людина (чоловік чи жінка на вибір), яка ніяк не може вийти заміж/одружитися і хоче дізнатися чому так відбувається. Які методики можуть дати відповідь на це питання і чому саме вони?

3.30. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

З декількох претендентів необхідно відібрати одного учня для участі у міській олімпіаді. У нього має бути добре розвинена емоційна стійкість у стресовій ситуації, бажання перемогти і інші якості. Які методики можна використовувати для відбору майбутнього переможця і чому саме їх?